

INSTYTUT PSYCHIATRII I NEUROLOGII

Janusz Sierosławski

**UŻYWANIE ALKOHOLU I NARKOTYKÓW
PRZEZ MŁODZIEŻ SZKOLNĄ**

**RAPORT Z OGÓLNOPOLSKICH BADAŃ ANKIETOWYCH
ZREALIZOWANYCH W 2005 R.**

WARSZAWA 2005

Badanie zostało sfinansowane przez
Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
CEL BADANIA	4
POPULACJA I PRÓBA	5
PROCEDURA BADAWCZA	5
WYNIKI	7
Palenie tytoniu	7
Picie napojów alkoholowych	11
Używanie innych substancji psychoaktywnych	18
Problemy związane z używaniem substancji	31
Dostępność substancji psychoaktywnych	36
Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych	43
Potępienie używania poszczególnych substancji	48
Wiarygodność wyników.....	50
Profilaktyka a używanie substancji.....	52
Dynamika problemu w latach 1995-1999-2003-2005	58
PODSUMOWANIE	71
WYKRESY.....	75

WPROWADZENIE

W Polsce, w ciągu ostatnich dwudziestu lat, przeprowadzono wiele lokalnych i regionalnych badań ankietowych wśród młodzieży szkolnej na temat używania różnych substancji psychoaktywnych. Zrealizowano również kilka badań na próbach ogólnopolskich. Badania te, z nielicznymi wyjątkami, prowadzone były przez różne zespoły badawcze, przy użyciu nieporównywalnych kwestionariuszy, na różnie zdefiniowanych populacjach, przy odmiennych sposobach doboru próby. Nie pozwalały one, zatem, w przeważającej większości, na śledzenie trendów w rozwoju zjawiska, czy jego terytorialnego zróżnicowania. Trudne było również znalezienie odniesień międzynarodowych przy próbach oceny polskiej sceny lekowej na tle tendencji obserwowanych w innych krajach. Pierwszym ogólnopolskim badaniem spełniającym warunki międzynarodowej porównywalności i jednocześnie podjętym z intencją śledzenia trendu było badanie ESPAD zrealizowane w 1995 r. na próbie losowej uczniów klas I i III szkół ponadpodstawowych. Badanie to zostało powtórzone w 1999 r. i 2003 r. Kolejne badanie z tej serii przeprowadzone zostanie w 2007 r. Rytm prowadzenia badań ESPAD nie odpowiada rytmowi kolejnych edycji Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii. Stąd wyniki ESPAD nie dostarczają danych w pełni użytecznych do ewaluacji krajowych programów. Ponadto międzynarodowy charakter ESPAD wyznacza precyzyjnie zakres tematyki badania i nie pozwala na pomiar wszystkich wskaźników niezbędnych do oceny krajowych programów. Intencją niniejszego badania jest wypełnienie tej luki i dostarczenie danych niezbędnych do ewaluacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010.

CEL BADANIA

Badanie miało na celu dokonanie pomiaru wartości wyjściowej wskaźników realizacji zadań i osiągnięcia celów Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010. Podstawowymi wskaźnikami są tu rozpowszechnienie i natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, dostępność substancji psychoaktywnych, przekonania na temat ich szkodliwości, doświadczenia w zakresie problemów związanych z ich używaniem. Podstawowymi pytaniami badawczymi były zatem pytania o liczby młodych ludzi, którzy mieli doświadczenia z tego typu substancjami oraz o stopień nasilenia tych doświadczeń. Celem badania była jednak również próba identyfikacji i pomiaru czynników wpływających na rozmiary zjawiska, zarówno po stronie popytu jak podaży. W badaniu poruszono zatem takie kwestie, jak dostępność substancji psychoaktywnych, zarówno w wymiarze fizycznym jak psychologicznym, gotowość do podjęcia prób z tymi środkami, przekonania na temat ich szkodliwości, doświadczenia w zakresie problemów związanych z ich używaniem. Celem badania była również próba identyfikacji i pomiaru aktywności profilaktycznej szkół. W badaniu poruszone są zatem, takie zagadnienia, jak partycypacja w działaniach profilaktycznych oraz ocena tych działań.

Wszystkie te kwestie zostały poddane pomiarowi ilościowemu w celu dokonania oszacowań dla całej populacji i w przyszłości porównania z wynikami badań, które zrealizowane zostaną w trakcie i po zakończeniu realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010.

Intencją badania było także porównanie wyników w zakresie przynajmniej części wskaźników z wynikami badań ESPAD z 1995 r., 1999 r. i 2003 r. Porównanie te napotykają wprawdzie ograniczenia wynikające z innego terminu realizacji badania (badanie z 2005 r. zrealizowano na jesieni, pozostałe badania na wiosnę), ale mogą one jednak dostarczyć wstępnej

orientacji co do zmian w trendach używania substancji przez młodzież szkolną.

POPULACJA I PRÓBA

Badanie objęło dwie kohorty młodzieży – młodzież urodzoną w 1989 roku i 1987 r. Założono, że 95% tej młodzieży uczęszcza do szkół, w zdecydowanej większości do trzecich klas gimnazjów i drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (licea ogólnokształcące, lice profilowane, technika, zasadnicze szkoły zawodowe). W związku z tym próba badawcza została pobrana spośród młodzieży szkolnej z tych typów szkół i poziomów klas. Jednostką losowania była klasa szkolna, próba miała zatem charakter klastrowo-warstwowy. Schemat doboru zakładał losowy dobór trzystopniowy. Najpierw losowano gminy, następnie szkoły, a następnie klasy. W klasach badaniu poddawano wszystkich obecnych w tym czasie uczniów.

Schemat losowania zakładał równomierny rozkład próby w kraju przy maksymalnym jej rozproszeniu. Operatem losowania był wykaz gmin GUS, a następnie była listy szkół Kuratoriów Oświaty i Wychowania dostępne na ich stronach internetowych. W losowaniu zastosowano warstwowanie ze względu na typ szkoły. Gminy losowano w prawdopodobieństwach proporcjonalnymi do liczby mieszkańców w wieku 15-19 lat.

Założono objęcie badaniem próby o wielkości ok. 6500 uczniów, tj. ok. 224 klas szkolnych z obu poziomów.

PROCEDURA BADAWCZA

Badanie zostało realizowane w październiku i listopadzie 2005 r. metodą ankiety audytoryjnej przez zespół ankieterów rekrutujący się spoza systemu oświaty i wychowania. Jako ankieterzy byli zatrudniani przede wszystkim

ludzie młodzi, głównie studenci, z łatwym kontaktem z młodzieżą szkolną. Ankieterzy zostali przeszkoleni oraz wyposażeni w szczegółową pisemną instrukcję. Do ich zadań, poza przeprowadzeniem badania w klasie, należało przygotowanie raportu zawierającego, obok opisu realizacji badania, informacje o klasie oraz o uczniach nieobecnych w trakcie badania. Praca ankieterów była wrywkowo kontrolowana przez koordynatora.

Nawiązanie kontaktu z wylosowanymi szkołami należało do obowiązków ankietera. Udział szkoły w badaniu negocjowany był także bezpośrednio przez ankietera.

W procedurze badania położono bardzo duży nacisk na zapewnienie respondentom maksimum poczucia bezpieczeństwa oraz pełnej anonimowości. Służyły temu:

- wymóg nieobecności nauczyciela w klasie w trakcie badania,
- reguły postępowania ankietera (np. nie mógł on chodzić po klasie i zaglądać uczniom w kwestionariusze),
- specjalna procedura zwrotu wypełnionego kwestionariusza polegająca na umieszczeniu go przez ucznia w kopercie a następnie zaklejeniu jej.

Uczniowie w instrukcji otrzymali zapewnienie o pełnej anonimowości badań, zarówno na poziomie pojedynczych uczniów, jak również całej szkoły. Oznacza to, że tajemnicą objęte są również wyniki na poziomie szkół.

Ankieterzy po sprawdzeniu kompletności materiałów przekazywali je do Instytutu za pośrednictwem instruktorów lokalnych. Ankiety po zarejestrowaniu zostały poddane procedurze sprawdzenia. Następnie założono i zweryfikowano zbiór danych. Obliczenia wyników badania zostały wykonane za pomocą pakietu statystycznego SPSS for Windows ver. 13.

WYNIKI

Prezentację wyników rozpoczniemy od rozpowszechnienia używania różnych substancji psychoaktywnych: najpierw tytoniu, potem napojów alkoholowych a w końcu pozostałych środków, w tym nielegalnych. Następnie przytoczymy wyniki odnoszące się do problemów jakich doświadcza młodzież w związku z używaniem substancji. Następnie zajmiemy się kwestią dostępności poszczególnych substancji. W dalszej kolejności omówimy opinie o szkodliwości używania poszczególnych substancji oraz oceny normatywne badanych odnoszące się do kwestii sięgania po nie przez młodzież. Kolejną kwestią poruszoną w raporcie będzie profilaktyka i jej odniesienia do używanych substancji. Na koniec zobaczymy, jakie zmiany zaszły w 2005 r. w stosunku do lat ubiegłych w zakresie używania substancji, ich dostępności oraz postaw wobec nich.

Palenie tytoniu

Rozpowszechnienie palenia tytoniu było badane w dwóch wymiarach czasowych - całego życia respondenta oraz ostatnich 30 dni przed badaniem. Pierwszy z nich pozwala na ustalenie zasięgu zjawiska eksperymentowania z tą substancją, tzn. podejmowania prób palenia tytoniu. Drugi przydatny jest do uchwycenie rozmiarów grupy aktualnie palących, okazjonalnie lub regularnie. W tabeli 1 przedstawiono dane na temat doświadczeń z paleniem tytoniu zebranych na przestrzeni całego życia.

Jakiegokolwiek doświadczenia z paleniem w czasie całego życia miało 53,7% uczniów klas trzecich gimnazjów i 69,3% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych. Wśród uczniów, którzy podejmowali próby palenia można wyróżnić grupę osób, które paliły nie więcej niż 5 razy w swoim życiu. Należy do niej 23,3% młodszych uczniów i 21,3% starszej młodzieży. Warto także zauważyć, że 17,0% badanych z pierwszej grupy i 33,7% z drugiej paliło

w ciągu swojego życia 40 razy lub więcej. Ta grupa młodzieży to osoby, których doświadczenie z paleniem przekroczyło fazę eksperymentowania.

Tabela 1. Palenie tytoniu

poziom klasy		Palenie papierosów kiedykolwiek w życiu
Trzecie klasy gimnazjum	Nigdy nie palił	46,3
	1-2 razy	15,4
	3-5 razy	7,9
	6-9 razy	4,4
	10-19 razy	5,5
	20-39 razy	3,4
	40 razy lub więcej	17,0
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nigdy nie palił	30,7
	1-2 razy	14,0
	3-5 razy	7,3
	6-9 razy	4,4
	10-19 razy	5,6
	20-39 razy	4,5
	40 razy lub więcej	33,7

Zarówno wśród gimnazjalistów jak i wśród starszej młodzieży nieco wyższy odsetek dziewcząt niż chłopców deklaruje, że nigdy nie palili tytoniu (tabela 2). Wśród uczniów starszych, chłopcy w nieco wyższym odsetku (36,8%) niż dziewczęta (30,6%) deklarowali palenie tytoniu 40 razy i więcej. Ta różnica między chłopcami i dziewczętami nie występuje w młodszej grupie, gdzie wskaźnik ten wyniósł niezależnie od płci 17%.

Tabela 2. Palenie tytoniu wg płci

poziom klasy		Chłopcy	Dziewczęta
Trzecie klasy gimnazjum	Nigdy nie palił	44,5	48,1
	1-2 razy	16,3	14,5
	3-5 razy	9,1	6,7
	6-9 razy	3,5	5,3
	10-19 razy	5,8	5,0
	20-39 razy	3,6	3,2
	40 razy lub więcej	17,1	17,0
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nigdy nie palił	30,0	31,4
	1-2 razy	12,8	15,1
	3-5 razy	6,2	8,2
	6-9 razy	4,4	4,3
	10-19 razy	5,4	5,8
	20-39 razy	4,5	4,5
	40 razy lub więcej	36,8	30,6

Jeśli przyjrzymy się okresowi ostatnich 30 dni przed badaniem, to zauważymy, że w tym czasie paliło 21,6% piętnasto-szesnastolatków i 37,0% siedemnasto-osiemnastolatków (tabela 3).

Respondenci z obu poziomów nauczania w podobnych odsetkach zaliczali się do grupy palących rzadziej niż raz dziennie (8,5% uczniowie z młodszej kohorty i 10,6% uczniowie ze starszej kohorty). Najwięcej młodzieży zarówno młodszej jak i starszej deklarowało palenie tytoniu na poziomie 1-5 papierosów dziennie (trzecia klasa gimnazjum – 6,9%, druga klasa szkół ponadgimnazjalnych – 10,5%)

Tabela 3. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni

poziom klasy		Palenie papierosów w czasie 30 dni przed badaniem
Trzecie klasy gimnazjum	Nie	78,4
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	5,9
	Mniej niż 1 papieros dziennie	2,6
	1-5 papierosów dziennie	6,9
	6-10 papierosów dziennie	3,5
	11-20 papierosów dziennie	1,5
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,1
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nie	63,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,7
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,9
	1-5 papierosów dziennie	10,5
	6-10 papierosów dziennie	8,9
	11-20 papierosów dziennie	5,0
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,1

Na podstawie powyższych wyników można stwierdzić, że większość badanych uczniów nie weszła jeszcze w fazę regularnego palenia tytoniu. Palenie od 1 do 10 papierosów dziennie jest wyraźnie mniej rozpowszechnione wśród młodszych badanych (10,4%) niż wśród starszych (19,4%). Podobnie jest z paleniem więcej niż 10 papierosów dziennie – wśród uczniów młodszych pali w ten sposób 2,6% badanych, zaś wśród uczniów starszych – 7,1%.

Dane na temat palenia w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem zróżnicowane ze względu na płeć przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Palenie tytoniu w czasie ostatnich 30 dni wg płci

poziom klasy		Chłopcy	Dziewczęta
Trzecie klasy gimnazjum	Nie	78,8	78,0
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	5,6	6,3
	Mniej niż 1 papieros dziennie	2,5	2,8
	1-5 papierosów dziennie	6,0	8,0
	6-10 papierosów dziennie	3,9	3,1
	11-20 papierosów dziennie	2,1	1,0
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,1	1,0
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nie	62,5	63,5
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	5,6	7,7
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,6	4,3
	1-5 papierosów dziennie	9,0	12,1
	6-10 papierosów dziennie	9,7	8,0
	11-20 papierosów dziennie	7,1	2,8
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	2,6	1,6

Wśród młodzieży młodszej przynajmniej raz w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 22,0% dziewcząt oraz 21,2% chłopców. Codzienne palenie w ilościach przekraczających 10 papierosów dziennie deklarowało 2,0% dziewcząt i trochę więcej chłopców – 3,2% chłopców.

W grupie uczniów starszych do palenia w czasie ostatnich 30 dni przyznało się 36,5% dziewcząt oraz 37,5% chłopców. Odsetki palących codziennie ponad 10 papierosów wynoszą dla dziewcząt – 4,2% a dla chłopców – 9,7%.

W obu badanych grupach obserwujemy zatem podobną prawidłowość – brak różnic między chłopcami i dziewczętami co do rozpowszechnienie palenia tytoniu w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem oraz częstsze występowanie

codziennego palenia w ilości przekraczającej 10 papierosów dziennie wśród chłopców.

Picie napojów alkoholowych

Najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, podobnie jak ma to miejsce w dorosłej części społeczeństwa, okazały się napoje alkoholowe. Eksperymentowanie z pićm chociaż raz w życiu zadeklarowało 85,2% gimnazjalistów z klas trzecich i 93,3% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych (tabela 5).

Jakiegolwiek napoje alkoholowe w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem piło 74,2% młodszych uczniów i 87,8% uczniów starszych. Warto dla porównania zauważyć, że w badaniach zrealizowanych w 2002 r. na próbie pełnoletnich mieszkańców naszego kraju odsetek respondentów, którzy pili jakiegolwiek napój alkoholowy w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem wyniósł 86%.

Tabela 5. Picie napojów alkoholowych

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	85,2	14,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	74,2	25,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	45,1	54,9
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	93,3	6,7
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	87,8	12,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	69,0	31,0

Jak można się było spodziewać odsetek konsumentów w klasach starszych jest wyższy niż w klasach młodszych. Należy zwrócić uwagę, że większość uczniów z tych klas w momencie badania osiągnęła już pełnoletniość lub zbliżała się do wieku dorosłości. Cytowane wyniki badania pokazują również, że wśród piętnasto- szesnastolatków picie alkoholu stało się – przynajmniej w sensie statystycznym – normą, co wskazuje na przemiany obyczajowe w zakresie używania alkoholu przez młodzież i może budzić niepokój spoglądając na rzecz, czy to z perspektywy zdrowia publicznego, czy norm prawnych.

Picie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem przyjęto za wskaźnik względnie częstego używania alkoholu. Jakiegokolwiek napoje alkoholowe w tym czasie piło 45,1% uczniów z grupy młodszej i 69,0% uczniów z grupy starszej. Należy przypomnieć, że badanie było realizowane w październiku i listopadzie - okres ostatnich 30 dni przypadał zatem na wrzesień i październik, w zależności od tego kiedy, który z badanych wypełniał ankietę. Okres ten nie obejmował zatem świąt, karnawału, czy wakacji, które jak można przypuszczać szczególnie sprzyjają okazjom do picia.

Dane zawarte w tabeli 6 pokazują, że rozpowszechnienie używania alkoholu okazało się stosunkowo słabo zróżnicowane ze względu na płeć, i to w zasadzie tylko w przypadku wskaźnika względnie częstego picia.

W przypadku doświadczeń z alkoholem na przestrzeni całego życia wskaźniki dla chłopców i dziewcząt są bardzo podobne. Trochę większe zróżnicowanie ze względu na płeć występuje wśród gimnazjalistów, niż w starszej grupie. Różnice między chłopcami i dziewczętami są największe, gdy rozpatruje się wskaźnik picia w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Tabela 6. Picie napojów alkoholowych wg płci

poziom klasy		Chłopcy		Dziewczęta	
		Tak	Nie	Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	88,4	11,6	82,1	17,9
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	77,5	22,5	71,0	29,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	48,6	51,4	41,4	58,6
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	94,4	5,6	92,2	7,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	88,9	11,1	86,6	13,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	72,9	27,1	64,9	35,1

Wyniki te zdają się wskazywać na postęp procesu emancypacji dziewcząt. Picie alkoholu w naszej tradycyjnej kulturze to raczej domena mężczyzn. Wśród dorosłych mieszkańców naszego kraju spotykamy wielokrotnie więcej niepijących kobiet, niż mężczyzn abstynentów. Wśród nastolatków proporcje te się wyrównują.

Picie poszczególnych typów napojów alkoholowych prześledzimy na przykładzie doświadczeń alkoholowych zebranych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem (tabela 7). Najbardziej rozpowszechnionym napojem alkoholowym, zarówno w trzecich klasach gimnazjów, jak wśród młodzieży starszej, jest piwo, na drugim miejscu jest wódka, a dopiero na trzecim wino. Każdy z trzech typów napojów jest mniej popularny w klasach gimnazjalnych w porównaniu z klasami ponadgimnazjalnymi. Najmniejsze różnice pod tym względem obserwujemy w przypadku wina. Co najmniej raz w ciągu ostatnich trzydziestu dni przed badaniem pił wódkę nieco więcej niż co czwarty badany gimnazjalista i niemal co drugi uczeń szkoły ponadgimnazjalnej.

Tabela 7. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Picie piwa	46,1	53,9
	Picie wina	22,9	77,1
	Picie wódki	27,7	72,3
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Picie piwa	66,7	33,3
	Picie wina	26,3	73,7
	Picie wódki	48,5	51,5

Tabela 8 przedstawia dane o odsetkach chłopców i dziewcząt pijących każdy z napojów w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

Tabela 8. Picie poszczególnych napojów alkoholowych w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wg płci

poziom klasy		Chłopcy		Dziewczęta	
		Tak	Nie	Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Picie piwa	50,1	49,9	42,0	58,0
	Picie wina	24,3	75,7	21,3	78,7
	Picie wódki	30,4	69,6	24,9	75,1
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Picie piwa	71,9	28,1	61,5	38,5
	Picie wina	25,6	74,4	27,0	73,0
	Picie wódki	54,1	45,9	42,8	57,2

Na pierwszym miejscu wśród uczniów trzecich klas gimnazjów, zarówno wśród chłopców jak i wśród dziewcząt, jest piwo. Na drugim miejscu znajduje się

wódka i jako ostatnie jest wino. W przypadku każdego z napojów alkoholowych odsetki pijących są wyższe wśród chłopców niż wśród dziewcząt. Trochę inaczej rzecz się ma gdy rozpatrujemy wzory picia chłopców i dziewcząt wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Porządek popularności poszczególnych napojów jest tu podobnie jak u gimnazjalistów niezależny od płci – zarówno u chłopców, jak u dziewcząt największą popularnością cieszy się piwo, na drugim miejscu jest wódka, a na trzecim wino. Trzeba jednak dodać, że inaczej niż u uczniów młodszych, picie wina zadeklarowało nieznacznie więcej dziewcząt niż chłopców.

Szczególnie niebezpieczne dla zdrowia młodego człowieka, jak również dla porządku publicznego jest picie w znacznych ilościach, a szczególnie prowadzących do przekroczenia progu nietrzeźwości. Jak pokazują dane z tabeli 9. większość badanych na każdym z poziomów nauczania ma za sobą doświadczenie upicia się.

Tabela 9. Przekraczanie progu nietrzeźwości

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	48,5	51,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	36,3	63,7
	W czasie 30 dni przed badaniem	15,4	84,6
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	71,2	28,8
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	58,4	41,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	28,8	71,2

Dane pokazują, że w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem upiło się chociaż raz 36,3% młodszej młodzieży i 58,4% starszych uczniów. W czasie ostatnich 30 dni poprzedzających badanie w stan nietrzeźwości wprowadziło

się 15,4% uczniów trzecich klas gimnazjów i 28,8% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Przekraczanie progu nietrzeźwości zdarzało się częściej w grupie chłopców niż dziewcząt (tabela 10).

Tabela 10. Przekraczanie progu nietrzeźwości wg płci

poziom klasy		Chłopcy		Dziewczęta	
		Tak	Nie	Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	51,2	48,8	45,7	54,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	38,0	62,0	34,7	65,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	16,6	83,4	14,1	85,9
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	77,5	22,5	65,0	35,0
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	66,1	33,9	50,7	49,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	35,5	64,5	22,0	78,0

Odsetek upijających się chłopców zarówno w młodszej grupie badanych, jak i w starszej grupie przewyższa odsetki upijających się dziewcząt. Trzeba jednak zauważyć, że różnice te w przypadku upijania się w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem są wyraźnie mniejsze wśród uczniów trzecich klas szkół ponadgimnazjalnych niż w grupie uczniów starszych.

Jako wskaźnik picia nadmiernego potraktowano wypicie co najmniej 5 drinków pod rząd w czasie jednej okazji. Jako jeden drink przyjęto kieliszek wódki, szklankę piwa lub kieliszek wina. W tabeli 11 znajdujemy rozkład częstości tak zdefiniowanego picia nadmiernego, które miało miejsce w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem.

Tabela 11. Picie nadmierne w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

poziom klasy		Wypicie 5 lub więcej drinków z rzędu w czasie ostatnich 30 dni
Trzecie klasy gimnazjum	Ani razu	65,8
	1 raz	13,3
	2 razy	8,5
	3-5 razy	7,0
	6-9 razy	2,7
	10 lub więcej razy	2,7
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Ani razu	48,2
	1 raz	15,0
	2 razy	11,3
	3-5 razy	13,1
	6-9 razy	5,4
	10 lub więcej razy	7,0

Przypadki picia nadmiernego w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wystąpiły u 34,2% uczniów trzecich klas gimnazjów i u 51,8% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych. Zarówno młodsi (13,3%) jak i starsi uczniowie (16,0%) najczęściej deklarowali najniższą częstotliwość (1 raz) nadmiernego picia w ciągu ostatnich 30 dni przed badaniem. Warto zauważyć, że w młodszej grupie 12,4% badanych wypijało ponad 5 drinków przy jednej okazji co najmniej co dziesięć dni. W starszej grupie takich uczniów było 25,5%.

Używanie innych substancji psychoaktywnych

Do szerokiej grupy innych niż alkohol i tytoń substancji psychoaktywnych należą takie substancje legalne jak leki przeciwbólowe i nasenne, sterydy

anaboliczne czy substancje wziewne oraz szeroka gama substancji nielegalnych. Pod pojęciem substancji nielegalnych rozumiemy tu substancje, których produkcja i obrót nimi są czynami zabronionymi przez prawo. W języku publicystyki substancje te często nazywane są narkotykami.

Blok dotyczący używania poszczególnych środków otwierało pytanie o to, czy badany chciałby spróbować jakiegoś narkotyku lub leku. Rozkład odpowiedzi przedstawiono w tabeli 12.

Tabela 12. Potencjalny popyt na narkotyki

poziom klasy		Chęć spróbowania narkotyku lub leku
Trzecie klasy gimnazjum	Tak	21,9
	Nie	78,1
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Tak	37,9
	Nie	62,1

Chęć spróbowania potwierdziło 21,9% badanych uczniów z trzecich klas gimnazjów oraz 37,9% ankietowanych w drugich klasach szkół ponadgimnazjalnych. Gotowość do spróbowania narkotyków jest zatem niemal dwukrotnie bardziej rozpowszechniona wśród uczniów starszych niż w młodszej grupie.

Rozpowszechnienie używania poszczególnych substancji badano w trzech zakresach czasowych: całego życia, ostatnich 12 miesięcy przed badaniem oraz ostatnich 30 dni przed badaniem. Badanym przedstawiono w ankiecie listę środków z prośbą o zaznaczenie tych, które używali w każdym tych zakresów. Dane na temat rozpowszechnienia używania kiedykolwiek w życiu zestawiono w tabeli 13.

Dane z tabeli pokazują, że na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia eksperymentowania znajdują się marihuana. Do jakichkolwiek doświadczeń z nią przyznało się 14,2% uczniów młodszych i 31,5% uczniów starszych. Na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia ułożyły się leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez zalecenia lekarza (15,1% w młodszej kohorcie i 19,0% w starszej).

Na trzecim miejscu wśród gimnazjalistów znalazły się substancje wziewne (7,5%), zaś wśród starszych uczniów amfetamina (12,4%). Czwarte miejsce w młodszej grupie zajmuje amfetamina (3,6%), zaś w starszej – ecstasy (8,3%).

Tabela 13. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	14,2	85,8
	Substancje wziewne	7,5	92,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	15,1	84,9
	Amfetamina	3,6	96,4
	LSD lub inne halucynogeny	1,6	98,4
	Crack	1,0	99,0
	Kokaina	2,1	97,9
	Relevin	,7	99,3
	Heroina	1,2	98,8
	Ecstasy	2,5	97,5
	Grzyby halucynogenne	2,9	97,1
	GHB	,8	99,2
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,8	99,2
	Alkohol razem z tabletkami	6,9	93,1
	Alkohol razem z marihuaną	7,7	92,3
	Sterydy anaboliczne	2,5	97,5
Polska heroina (kompot)	1,5	98,5	

poziom klasy		Tak	Nie
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	31,5	68,5
	Substancje wziewne	5,6	94,4
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	19,0	81,0
	Amfetamina	12,4	87,6
	LSD lub inne halucynogeny	3,7	96,3
	Crack	1,4	98,6
	Kokaina	2,4	97,6
	Relevin	,6	99,4
	Heroina	1,6	98,4
	Ecstasy	8,3	91,7
	Grzyby halucynogenne	4,3	95,7
	GHB	,8	99,2
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,6	99,4
	Alkohol razem z tabletkami	13,2	86,8
	Alkohol razem z marihuaną	19,9	80,1
	Sterydy anaboliczne	4,3	95,7
Polska heroina (kompot)	1,3	98,7	

W grupie gimnazjalistów na kolejnych miejscach pod względem rozpowszechnienia lokują się grzyby halucynogenne (2,9%), ecstasy (2,5%), kokaina (2,1%), LSD (1,6%) oraz polska heroina (1,5%). Rozpowszechnienie doświadczeń z heroiną, crackiem oraz GHB nie przekroczyło 1% w tej grupie. Wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych rozpowszechnieniem powyżej 1% odznaczają się substancje wziewne (5,6%), grzyby halucynogenne (4,3%), LSD (3,7%), kokaina (2,4%), heroina (1,6%), crack (1,4%), oraz polska heroina (1,3%).

W przypadku większości substancji, szczególnie tych bardziej rozpowszechnionych, wyższe rozpowszechnienie eksperymentowania odnotować trzeba wśród starszej młodzieży niż w młodszej grupie. Tylko do

doświadczeń z substancjami wziewnymi częściej przyznaje się młodzież ze szkół gimnazjalnych. Rozpowszechnienie doświadczeń z rzadko pojawiającymi się substancjami, jak na przykład polska heroina lub GHB, jest takie same w obu grupach.

GHB, nowy w Polsce narkotyk, używany był kiedykolwiek przez mniej niż 1% badanych. Bardzo niskim rozpowszechnieniem charakteryzuje się także tradycyjna polska heroina. Substancje te były używane kiedykolwiek przez podobny odsetek badanych, niewiele odbiegający od odsetka respondentów, którzy przyznali się do używania nieistniejącego środka – relevinu.

Należy także zwrócić uwagę na bardzo niskie, niewiele przekraczające 0,5% rozpowszechnienie używania narkotyków w zastrzykach. Szczególny niepokój powinny budzić natomiast dość znaczne odsetki młodzieży eksperymentującej z alkoholem w połączeniu z tabletkami (6,9% w młodszej kohorcie i 13,2% w starszej) lub z marihuaną (7,7% w młodszej grupie i 19,9% w starszej grupie). Łączne przyjmowanie różnych substancji jest szczególnie niebezpieczne ze względu na ryzyko szkód zdrowotnych.

Dane z tabeli 14 pokazują, że rozpowszechnienie podejmowania prób z substancjami psychoaktywnymi innymi niż alkohol i tytoń zależne jest od płci.

Związek między używaniem substancji a płcią występuje na obu poziomach nauczania. W grupie uczniów młodszych chłopcy częściej deklarują próby używania praktycznie wszystkich substancji poza lekami uspokajającymi i nasennymi. Eksperymentowanie z lekami uspokajającymi i nasennymi znacząco bardziej rozpowszechnione jest wśród dziewcząt. Także próby łączenia alkoholu z tabletkami częściej spotyka się wśród dziewcząt niż wśród chłopców, chociaż różnica nie jest już tak znaczna. Wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych także chłopcy częściej niż dziewczęta deklarują doświadczenia z większością substancji.

Tabela 14. Używanie substancji chociaż raz w życiu wg płci

poziom klasy		Chłopcy		Dziewczęta	
		Tak	Nie	Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	16,0	84,0	12,3	87,7
	Substancje wziewne	9,0	91,0	6,1	93,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	10,5	89,5	19,7	80,3
	Amfetamina	4,3	95,7	3,0	97,0
	LSD lub inne halucynogeny	2,0	98,0	1,2	98,8
	Crack	1,6	98,4	,5	99,5
	Kokaina	2,2	97,8	1,9	98,1
	Relevin	1,0	99,0	,4	99,6
	Heroina	1,8	98,2	,6	99,4
	Ecstasy	2,4	97,6	2,6	97,4
	Grzyby halucynogenne	4,7	95,3	1,1	98,9
	GHB	1,1	98,9	,4	99,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	1,1	98,9	,4	99,6
	Alkohol razem z tabletkami	5,4	94,6	8,3	91,7
	Alkohol razem z marihuaną	9,4	90,6	6,1	93,9
	Sterydy anaboliczne	4,8	95,2	,3	99,7
	Polska heroina (kompot)	1,8	98,2	1,1	98,9
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	41,4	58,6	21,7	78,3
	Substancje wziewne	6,3	93,7	4,9	95,1
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	12,5	87,5	25,4	74,6
	Amfetamina	14,5	85,5	10,2	89,8
	LSD lub inne halucynogeny	5,5	94,5	1,9	98,1
	Crack	1,9	98,1	,7	99,3
	Kokaina	3,1	96,9	1,6	98,4
	Relevin	,6	99,4	,6	99,4
	Heroina	1,6	98,4	1,6	98,4
	Ecstasy	10,8	89,2	5,7	94,3
	Grzyby halucynogenne	6,8	93,2	1,6	98,4
	GHB	,9	99,1	,6	99,4
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,7	99,3	,5	99,5
	Alkohol razem z tabletkami	11,9	88,1	14,4	85,6
	Alkohol razem z marihuaną	27,6	72,4	12,1	87,9
	Sterydy anaboliczne	7,6	92,4	,9	99,1
	Polska heroina (kompot)	1,5	98,5	,9	99,1

Za wskaźnik aktualnego używania substancji przyjmuje się zwykle używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem. Dane zawarte w tabeli 15 pokazują, że najpopularniejszą substancją na poziomie aktualnego używania są przetwory konopi. W klasach trzecich gimnazjów używa tego środka 10,0% uczniów, w klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych – 22,6%. Na drugim miejscu w obu grupach znajdują się leki uspokajające i nasenne używane bez przepisu lekarza (6,6% w młodszej kohorcie i 9,0% w starszej kohorcie), a na trzecim w młodszej grupie – substancje wziewne (3,5%) zaś w starszej – amfetamina (6,8%). Wśród gimnazjalistów aktualnie używani każdej z innych substancji jest udziałem mniej niż 2% badanych, z wyjątkiem amfetaminy, której używało 2,1% badanych z tej grupy. W starszej grupie do aktualnych konsumentów ekstazy zalicza się 5,2% badanych, substancji wziewnych – 2,1% badanych i grzybów halucynogennych – 2,0% respondentów.

Analizując rozpowszechnienie aktualnego używania poszczególnych substancji możemy zaobserwować także istnienie związku z płcią badanych (tabela 16). Podobnie jak w przypadku eksperymentowania używanie okazjonalne występuje zwykle częściej wśród chłopców niż wśród dziewcząt, z wyjątkiem leków uspokajających i nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza, oraz alkoholu wraz z tabletkami. Używanie tych substancji jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt na obydwu poziomach nauczania.

Tabela 15. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	10,0	90,0
	Substancje wziewne	3,5	96,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	6,6	93,4
	Amfetamina	2,1	97,9
	LSD lub inne halucynogeny	,6	99,4
	Crack	,5	99,5
	Kokaina	1,3	98,7
	Relevin	,3	99,7
	Heroina	,7	99,3
	Ecstasy	1,7	98,3
	Grzyby halucynogenne	,9	99,1
	GHB	,6	99,4
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,4	99,6
	Alkohol razem z tabletkami	3,6	96,4
	Alkohol razem z marihuaną	4,5	95,5
	Sterydy anaboliczne	1,7	98,3
	Polska heroina (kompot)	,6	99,4
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	22,6	77,4
	Substancje wziewne	2,1	97,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	9,0	91,0
	Amfetamina	6,8	93,2
	LSD lub inne halucynogeny	1,9	98,1
	Crack	,7	99,3
	Kokaina	1,5	98,5
	Relevin	,4	99,6
	Heroina	1,2	98,8
	Ecstasy	5,2	94,8
	Grzyby halucynogenne	2,0	98,0
	GHB	,4	99,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,3	99,7
	Alkohol razem z tabletkami	7,7	92,3
	Alkohol razem z marihuaną	11,6	88,4
	Sterydy anaboliczne	2,6	97,4
	Polska heroina (kompot)	,6	99,4

Tabela 16. Używanie substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy wg płci

poziom klasy		Chłopcy		Dziewczęta	
		Tak	Nie	Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	12,4	87,6	7,5	92,5
	Substancje wziewne	3,8	96,2	3,2	96,8
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	5,4	94,6	7,8	92,2
	Amfetamina	2,8	97,2	1,4	98,6
	LSD lub inne halucynogeny	,9	99,1	,4	99,6
	Crack	,6	99,4	,3	99,7
	Kokaina	1,4	98,6	1,1	98,9
	Relevin	,5	99,5	,2	99,8
	Heroina	1,0	99,0	,4	99,6
	Ecstasy	1,9	98,1	1,6	98,4
	Grzyby halucynogenne	1,5	98,5	,4	99,6
	GHB	,8	99,2	,3	99,7
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,7	99,3	,1	99,9
	Alkohol razem z tabletkami	2,7	97,3	4,4	95,6
	Alkohol razem z marihuaną	5,5	94,5	3,5	96,5
	Sterydy anaboliczne	3,3	96,7	,1	99,9
Polska heroina (kompot)	1,0	99,0	,3	99,7	
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	30,7	69,3	14,6	85,4
	Substancje wziewne	2,3	97,7	1,9	98,1
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	4,9	95,1	13,0	87,0
	Amfetamina	7,7	92,3	5,8	94,2
	LSD lub inne halucynogeny	2,8	97,2	1,1	98,9
	Crack	,7	99,3	,6	99,4
	Kokaina	1,8	98,2	1,2	98,8
	Relevin	,3	99,7	,5	99,5
	Heroina	1,2	98,8	1,1	98,9
	Ecstasy	7,3	92,7	3,2	96,8
	Grzyby halucynogenne	2,9	97,1	1,1	98,9
	GHB	,3	99,7	,4	99,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,2	99,8	,4	99,6
	Alkohol razem z tabletkami	6,9	93,1	8,3	91,7
	Alkohol razem z marihuaną	16,6	83,4	6,5	93,5
	Sterydy anaboliczne	4,5	95,5	,5	99,5
Polska heroina (kompot)	,7	99,3	,5	99,5	

Okres ostatnich 30 dni przed badaniem można przyjąć za wskaźnikowy dla względnie częstego, okazjonalnego używania. Palenie marihuany lub używanie innych narkotyków, podobnie jak picie alkoholu, w większości przypadków nie ma charakteru regularnego. Stąd trudno mieć pewność, że wszyscy uczniowie, którzy zadeklarowali kontakt z daną substancją w czasie ostatnich 30 dni na pewno używają jej, co najmniej raz na miesiąc. Można jednak założyć, z pewnym przybliżeniem, że proporcje używających raz na miesiąc wśród tych, którzy nie używali w ostatnim miesiącu są równe proporcji używających rzadziej, a potwierdzających używanie w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem. Przy takim założeniu można uznać, że 4,3% uczniów klas trzecich gimnazjów i 10,5% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych używa marihuany lub haszyszu co najmniej raz w miesiącu (tabela 17).

Analogicznie jak w przypadku używania w czasie ostatnich 12 miesięcy, w obu grupach na drugim miejscu pod względem rozpowszechnienia częstego używania są leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza (3,3% wśród młodszych i 4,4% wśród starszych). W młodszej grupie rozpowszechnienie używania w czasie ostatnich 30 dni przekraczające jeden procent badanych pojawiło się jeszcze tylko w przypadku substancji wziewnych (1,7%), amfetaminy (1,1%) i ekstazy (1,1%). Wśród starszych odsetki przekraczające jeden procent badanych pojawiają się przy częstym używaniu amfetaminy (2,8%), ekstazy (2,4%), oraz substancji wziewnych (1,1%).

Podobnie jak przy poprzednich wskaźnikach istotne różnicowania wiąże się z płcią – chłopcy w większym odsetku niż dziewczęta sięgają po każdą z substancji, z wyjątkiem leków uspokajających i nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza, które preferowane są przez dziewczęta (tabela 18). W starszej grupie proporcje często używających amfetaminy oraz odsetki często sięgających po ekstazy są u chłopców i dziewcząt bardzo zbliżone.

Tabela 17. Używanie poszczególnych substancji w czasie ostatnich 30 dni

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	4,3	95,7
	Substancje wziewne	1,7	98,3
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	3,3	96,7
	Amfetamina	1,1	98,9
	LSD lub inne halucynogeny	,3	99,7
	Crack	,3	99,7
	Kokaina	,5	99,5
	Relevin	,2	99,8
	Heroina	,5	99,5
	Ecstasy	1,1	98,9
	Grzyby halucynogenne	,4	99,6
	GHB	,5	99,5
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,2	99,8
	Alkohol razem z tabletkami	1,5	98,5
	Alkohol razem z marihuaną	1,6	98,4
	Sterydy anaboliczne	,9	99,1
	Polska heroina (kompot)	,5	99,5
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	10,5	89,5
	Substancje wziewne	1,1	98,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	4,4	95,6
	Amfetamina	2,8	97,2
	LSD lub inne halucynogeny	,8	99,2
	Crack	,4	99,6
	Kokaina	,7	99,3
	Relevin	,3	99,7
	Heroina	,6	99,4
	Ecstasy	2,4	97,6
	Grzyby halucynogenne	,9	99,1
	GHB	,3	99,7
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,2	99,8
	Alkohol razem z tabletkami	3,3	96,7
	Alkohol razem z marihuaną	5,1	94,9
	Sterydy anaboliczne	1,3	98,7
	Polska heroina (kompot)	,5	99,5

Tabela 18. Używanie substancji w czasie ostatnich 30 dni wg płci

poziom klasy		Chłopcy		Dziewczęta	
		Tak	Nie	Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	5,4	94,6	3,1	96,9
	Substancje wziewne	1,7	98,3	1,7	98,3
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	2,5	97,5	4,1	95,9
	Amfetamina	1,5	98,5	,6	99,4
	LSD lub inne halucynogeny	,5	99,5	,1	99,9
	Crack	,4	99,6	,2	99,8
	Kokaina	,7	99,3	,4	99,6
	Relevin	,4	99,6		100,0
	Heroina	,7	99,3	,3	99,7
	Ecstasy	1,3	98,7	1,0	99,0
	Grzyby halucynogenne	,8	99,2	,0	100,0
	GHB	,7	99,3	,3	99,7
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,2	99,8	,1	99,9
	Alkohol razem z tabletkami	1,0	99,0	1,9	98,1
	Alkohol razem z marihuaną	1,9	98,1	1,4	98,6
	Sterydy anaboliczne	1,7	98,3	,1	99,9
Polska heroina (kompot)	,7	99,3	,3	99,7	
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	16,2	83,8	4,8	95,2
	Substancje wziewne	1,1	98,9	1,1	98,9
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	2,1	97,9	6,7	93,3
	Amfetamina	3,3	96,7	2,2	97,8
	LSD lub inne halucynogeny	1,3	98,7	,4	99,6
	Crack	,4	99,6	,5	99,5
	Kokaina	,9	99,1	,5	99,5
	Relevin	,1	99,9	,5	99,5
	Heroina	,5	99,5	,8	99,2
	Ecstasy	3,0	97,0	1,7	98,3
	Grzyby halucynogenne	1,0	99,0	,7	99,3
	GHB	,2	99,8	,4	99,6
	Narkotyki wstrzykiwane za pomocą igły i strzykawki	,2	99,8	,3	99,7
	Alkohol razem z tabletkami	3,3	96,7	3,2	96,8
	Alkohol razem z marihuaną	7,3	92,7	2,9	97,1
	Sterydy anaboliczne	2,4	97,6	,3	99,7
Polska heroina (kompot)	,5	99,5	,3	99,7	

Kończąc kwestię używania substancji psychoaktywnych innych niż alkohol i tytoń zobaczymy jaki ma zasięg wśród młodzieży zjawisko używania leków uspokajających i nasennych przyjmowanych z przepisu lekarza.

Dane z tabeli 19 pokazują, że 12,8% młodzieży młodszej i 14,2% młodzieży starszej ma doświadczenia z tymi substancjami przyjmowanymi w celach leczniczych. W tej grupie wyróżnić trzeba około dwuprocentową frakcję badanych, którzy te uzależniające leki przyjmowali przez trzy tygodnie lub dłużej.

Tabela 19. Używanie leków z przepisu lekarza

poziom klasy		Używanie kiedykolwiek leków uspokajających lub nasennych z przepisu lekarza
Trzecie klasy gimnazjum	Nie, nigdy	87,2
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	11,4
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	1,4
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nie, nigdy	85,8
	Tak, ale krócej niż przez trzy tygodnie	11,7
	Tak, przez trzy tygodnie lub dłużej	2,5

Należy zwrócić uwagę, że zjawisko używania leków uspokajających i nasennych w celach innych niż medyczne ma nieznacznie szerszy zakres niż zjawisko używania ich wedle przepisu lekarza w celach leczniczych.

Problemy związane z używaniem substancji

Picie napojów alkoholowych wiąże się często z powstawaniem różnych problemów. Także używanie narkotyków prowadzi do powstawania wielu, często podobnych jak w przypadku alkoholu, problemów. Wreszcie problemy te występować mogą także bez związku z używaniem substancji. W jednym z pytań ankiety respondenci otrzymali listę takich problemów z prośbą, aby określili, czy w czasie ostatnich 12 miesięcy stały się ich udziałem w związku z pić napojów alkoholowych, w związku z używaniem narkotyków i wreszcie z innych powodów – bez udziału substancji psychoaktywnych. Wyniki zawierają tabele 20-22.

Większość badanych doświadczała takich problemów jak kłótnia lub sprzeczka, przepychanka lub bójka, problemy z rodzicami, problemy z przyjaciółmi, problemy z nauczycielami, gorsze wyniki w nauce. Najbardziej występowały interwencje pogotowia ratunkowego, niechciane doświadczenia seksualne, kontakty seksualne bez antykoncepcji, kłopoty z policją. Podobnie rzadko badani stawali się ofiarą rabunku lub kradzieży.

Porównanie danych w poszczególnych tabelach przekonuje, że generalnie najbardziej rozpowszechnione są problemy powstające bez związku z używaniem substancji, a następnie problemy związane z alkoholem. Problemy związane z narkotykami pojawiają się w większości najrzadziej. Trzeba też zauważyć, że różnice w odsetkach badanych potwierdzających doświadczenie problemów bez związku z używaniem substancji oraz problemów związanych z alkoholem są w większości przypadków większe, niż różnice między odsetkami doświadczających problemów związanych z alkoholem i doświadczających problemów w związku z narkotykami.

Jeśli spojrzymy na pięć najczęściej występujących problemów związanych z alkoholem i pięć problemów najczęściej powstających z innych powodów niż używanie substancji to zobaczymy, że wśród gimnazjalistów w większej części są to te same problemy. Należą do nich: kłótnia i sprzeczka, przepychanka lub bójka oraz problemy z rodzicami.

Tabela 20. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z alkoholem w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem

poziom klasy		Tak, z powodu alkoholu	nie
Trzecie klasy gimnazjum	Kłótnia lub sprzeczka	8,8	91,2
	Przepychanka lub bójka	4,8	95,2
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	3,5	96,5
	Utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów	2,4	97,6
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	3,9	96,1
	Problemy z rodzicami	5,0	95,0
	Problemy z przyjaciółmi	3,0	97,0
	Problemy z nauczycielami	1,6	98,4
	Gorsze wyniki w nauce lub w pracy	2,3	97,7
	Stałeś się ofiarą rabunku lub kradzieży	,7	99,3
	Kłopoty z policją	2,2	97,8
	Interwencja pogotowia ratunkowego	1,0	99,0
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	1,5	98,5
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	2,1	97,9
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kłótnia lub sprzeczka	11,7	88,3
	Przepychanka lub bójka	8,9	91,1
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	5,9	94,1
	Utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów	5,1	94,9
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	7,0	93,0
	Problemy z rodzicami	7,1	92,9
	Problemy z przyjaciółmi	3,4	96,6
	Problemy z nauczycielami	1,3	98,7
	Gorsze wyniki w nauce lub w pracy	3,0	97,0
	Stałeś się ofiarą rabunku lub kradzieży	1,1	98,9
	Kłopoty z policją	3,6	96,4
	Interwencja pogotowia ratunkowego	,7	99,3
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	2,1	97,9
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	3,3	96,7

Tabela 21. Doświadczania poszczególnych problemów związanych z narkotykami w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem

poziom klasy		Tak, z powodu narkotyków	nie
Trzecie klasy gimnazjum	Kłótnia lub sprzeczka	1,1	98,9
	Przepychanka lub bójka	,7	99,3
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	,7	99,3
	Utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów	1,1	98,9
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	,7	99,3
	Problemy z rodzicami	,9	99,1
	Problemy z przyjaciółmi	,9	99,1
	Problemy z nauczycielami	,5	99,5
	Gorsze wyniki w nauce lub w pracy	1,1	98,9
	Stałeś się ofiarą rabunku lub kradzieży	,5	99,5
	Kłopoty z policją	,7	99,3
	Interwencja pogotowia ratunkowego	,4	99,6
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	,3	99,7
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	,5	99,5
	Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kłótnia lub sprzeczka	1,8
Przepychanka lub bójka		1,5	98,5
Wypadek lub uszkodzenie ciała		,6	99,4
Utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów		,8	99,2
Zniszczenie rzeczy lub ubrania		,7	99,3
Problemy z rodzicami		1,0	99,0
Problemy z przyjaciółmi		1,0	99,0
Problemy z nauczycielami		,6	99,4
Gorsze wyniki w nauce lub w pracy		1,3	98,7
Stałeś się ofiarą rabunku lub kradzieży		,4	99,6
Kłopoty z policją		,9	99,1
Interwencja pogotowia ratunkowego		,3	99,7
Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne		,7	99,3
Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)		,7	99,3

Tabela 22. Doświadczania poszczególnych problemów nie związanych z używaniem substancji w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem

poziom klasy		Tak, z innych powodów	nie
Trzecie klasy gimnazjum	Kłótnia lub sprzeczka	73,2	26,8
	Przepychanka lub bójka	32,7	67,3
	Wypadek lub uszkodzenie ciała	18,8	81,2
	Utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów	11,7	88,3
	Zniszczenie rzeczy lub ubrania	12,3	87,7
	Problemy z rodzicami	37,2	62,8
	Problemy z przyjaciółmi	30,1	69,9
	Problemy z nauczycielami	25,0	75,0
	Gorsze wyniki w nauce lub w pracy	28,5	71,5
	Stałeś się ofiarą rabunku lub kradzieży	5,7	94,3
	Kłopoty z policją	6,9	93,1
	Interwencja pogotowia ratunkowego	3,3	96,7
	Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne	2,7	97,3
	Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)	5,3	94,7
	Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kłótnia lub sprzeczka	72,6
Przepychanka lub bójka		25,9	74,1
Wypadek lub uszkodzenie ciała		16,7	83,3
Utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów		11,1	88,9
Zniszczenie rzeczy lub ubrania		11,0	89,0
Problemy z rodzicami		39,1	60,9
Problemy z przyjaciółmi		30,1	69,9
Problemy z nauczycielami		26,0	74,0
Gorsze wyniki w nauce lub w pracy		35,3	64,7
Stałeś się ofiarą rabunku lub kradzieży		4,8	95,2
Kłopoty z policją		7,5	92,5
Interwencja pogotowia ratunkowego		3,8	96,2
Niechciane przez Ciebie doświadczenia seksualne		2,3	97,7
Seks bez zabezpieczenia (bez antykoncepcji)		10,1	89,9

Do pięciu najbardziej rozpowszechnionych bez związku z substancjami należą jeszcze problemy z przyjaciółmi oraz gorsze wyniki w nauce lub pracy, a związanych z alkoholem – także wypadek lub uszkodzenia ciała oraz zniszczenie rzeczy lub ubrania.

W grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych tylko dwa problemy znajdują się wśród pięciu najbardziej rozpowszechnionych, zarówno gdy mowa o problemach związanych z alkoholem, jak i o problemach powstających bez związku z używaniem substancji. Należą do nich kłótnia lub sprzeczka oraz problemy z rodzicami. W związku z pićm alkoholu względnie często zdarzają się jeszcze przepychanka lub bójka, wypadek lub uszkodzenia ciała oraz zniszczenie rzeczy lub ubrania. Do pięciu najbardziej rozpowszechnionych problemów nie związanych z używaniem substancji należą jeszcze problemy z przyjaciółmi, problemy z nauczycielami oraz gorsze wyniki w nauce lub pracy. Rozpowszechnienie problemów związanych z używaniem narkotyków w obu grupach jest tak nikłe, że praktycznie uniemożliwia analizy. Do problemów związanych z używaniem narkotyków wymienianych przez co najmniej 1% uczniów z młodszej grupy należą: kłótnia lub sprzeczka, gorsze wyniki w nauce lub pracy, oraz utrata pieniędzy lub cennych przedmiotów. W starszej grupie badanych próg co najmniej jednoprocetowego rozpowszechnienia osiągnęły: kłótnia lub sprzeczka, gorsze wyniki w nauce lub pracy, przepychanka lub bójka, problemy z przyjaciółmi oraz problemy z rodzicami. Należy zwrócić uwagę na ogólnie większe rozpowszechnienie problemów związanych z alkoholem, a także problemów związanych z narkotykami, wśród starszej młodzieży niż w grupie uczniów młodszych. Wynika to zapewne z większego rozpowszechnienia i większego nasileniem używania substancji w starszej grupie.

Dostępność substancji psychoaktywnych

Aby zbadać dostępność poszczególnych substancji psychoaktywnych prosiliśmy respondentów o oszacowanie, na ile trudne byłoby dla nich zdobycie każdej z nich, gdyby tego chcieli. Skala odpowiedzi wyznaczona była przez dwie skrajne możliwości: „niemożliwe” oraz „bardzo łatwe”. Pozostawiono też możliwość odpowiedzi „nie wiem”. Ocenie badanych poddano dostępność napojów alkoholowych, leków uspokajających i nasennych, substancji wziewnych oraz poszczególnych środków nielegalnych. Pełen rozkład odpowiedzi uczniów przedstawia tabela 23.

Należy zwrócić uwagę, że w ocenach respondentów poziom dostępności napojów alkoholowych jest bardzo wysoki. Uczniowie klas trzecich gimnazjów, a więc młodzież w wieku 15-16 lat, uznali za bardzo łatwe do zdobycia: piwo – 61,7% uczniów, wino – 50,3% uczniów i wódka – 39,8% uczniów. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia piwo (2,4%), wino (4,5%) i wódkę (6,5%). Można zauważyć, że większość badanych nie ma dużych trudności z dostępem do napojów alkoholowych, mimo, że według polskiego prawa sprzedaż i podawanie napojów alkoholowych nieletnim jest zabroniona.

Dostępność poszczególnych napojów alkoholowych w ocenach uczniów szkół ponadgimnazjalnych jest jeszcze wyższa, chociaż różnice nie są bardzo duże. Zgodnie z oczekiwaniami mniejsze są w przypadku piwa a większe w przypadku wina i wódki. Odpowiedź „bardzo łatwe” padła ze strony 79,8% starszej młodzieży w przypadku piwa, wina – 72,3% i wódki 64,3%. Jedynie niewielki odsetek tej grupy badanych uznał za niemożliwe do zdobycia piwo – 1,3%, wino – 1,8% i wódkę – 2,0%. W przeważającej większości badani nie mieli problemów z oceną dostępności napojów alkoholowych. Nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie jedynie 3,7%-6,6% uczniów gimnazjów i 1,5-4,0% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 23. Ocena dostępności poszczególnych substancji

poziom klasy		Nie możliwe	Bardzo trudne	Dosyć trudne	Dosyć łatwe	Bardzo łatwe	Nie wiem
Trzecie klasy gimnazjum	Papierosy	3,1	2,1	3,8	21,5	64,9	4,6
	Piwo	2,4	1,8	5,7	24,6	61,7	3,7
	Wino	4,5	3,7	9,9	25,0	50,3	6,6
	Wódka	6,5	7,7	15,9	23,7	39,8	6,4
	Marihuana lub haszysz	18,2	16,3	17,8	18,9	12,3	16,4
	LSD lub inny środek halucynogeny	21,6	19,6	17,9	11,4	5,3	24,1
	Amfetamina	20,9	19,5	16,7	12,8	8,5	21,7
	Leki uspokajające lub nasenne	12,8	11,2	15,2	21,6	22,9	16,3
	Crack	22,1	20,2	16,8	8,1	5,3	27,4
	Kokaina	22,2	20,4	17,0	10,4	6,2	23,8
	Ecstasy	22,1	19,7	15,4	11,2	8,1	23,6
	Heroina	22,8	21,8	15,5	9,7	6,7	23,4
	Grzyby halucynogenne	21,3	19,0	16,0	10,2	8,5	24,9
	GHB	23,6	20,5	14,0	7,4	5,4	29,1
	Substancje wziewne	14,8	9,9	10,2	16,2	31,6	17,2
	Sterydy anaboliczne	20,1	17,0	14,0	12,6	12,2	24,0
	Polska heroina (kompot)	21,6	18,1	14,1	10,6	8,5	27,1
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Papierosy	1,7	,7	1,1	11,3	83,0	2,3
	Piwo	1,3	,5	2,1	14,8	79,8	1,5
	Wino	1,8	1,3	3,8	16,9	72,3	4,0
	Wódka	2,0	2,2	6,8	21,4	64,3	3,3
	Marihuana lub haszysz	9,6	9,8	16,0	29,0	21,0	14,7
	LSD lub inny środek halucynogeny	12,4	13,9	22,2	17,0	9,1	25,4
	Amfetamina	11,8	13,3	18,3	20,3	15,5	20,9
	Leki uspokajające lub nasenne	6,9	7,3	15,3	26,4	24,2	20,0
	Crack	14,3	15,5	21,1	10,9	6,2	32,0
	Kokaina	14,4	16,6	20,1	14,0	8,1	26,9
	Ecstasy	13,3	14,7	16,6	17,4	13,2	24,8
	Heroina	14,8	17,1	20,1	12,7	7,9	27,4
	Grzyby halucynogenne	12,9	14,4	17,3	16,7	12,5	26,2
	GHB	15,8	15,1	17,1	8,8	6,4	36,8
	Substancje wziewne	9,3	7,8	9,0	17,9	36,6	19,5
	Sterydy anaboliczne	11,4	11,0	14,7	18,8	19,6	24,6
	Polska heroina (kompot)	15,1	13,3	16,2	12,2	9,7	33,5

Kwestia dostępu do leków uspokajających i nasennych okazała się trudniejsza do oceny. Na to pytanie odpowiedzi „nie wiem” udzieliło ok. 16,3% badanych z młodszej grupy oraz 20,0% ze starszej. Dostęp do tych leków jest też zdaniem młodzieży znacznie trudniejszy. Bardzo łatwo byłoby je dostać 22,9% młodszych respondentów i 24,2% starszych uczniów, niemożliwe do zdobycia byłoby to dla 12,8% badanych w pierwszej grupie i dla 6,9% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Należy odnotować, że dostępność substancji nielegalnych oceniana jest niewiele niżej. Odsetki uczniów młodszych, którzy uważają je za niemożliwe do zdobycia, wahają się od 18,2% w przypadku konopi indyjskich, do 23,6% w przypadku GHB. Odsetki młodzieży ze szkół gimnazjalnych stwierdzającej, że byłoby jej bardzo łatwo dostać poszczególne substancje mieszczą się przedziale wyznaczanym przez 12,3% w przypadku konopi indyjskich i 5,3% w przypadku crack. W klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych badani w przypadku większości substancji nielegalnych w podobnym odsetku co pierwszoklasiści uznają je za bardzo łatwe do zdobycia, przy czym ich oceny są bardziej optymistyczne w przypadku konopi indyjskich. Swoją dostępność do przetworów konopi określiło jako bardzo łatwy 21,0% badanych. Najtrudniej dostępny crack mogłoby bardzo łatwo zdobyć 6,2% badanych. Marihuana i haszysz byłyby niemożliwe do zdobycia dla 9,6% starszych uczniów. Analogiczny odsetek w odniesieniu do GHB wynosi 15,8%.

Ogólnie wydaje się, że młodzież starsza ocenia dostęp do substancji nielegalnych jako łatwą w niewiele większym stopniu niż młodzież młodsza i to w przypadku tylko niektórych substancji.

Na koniec trzeba zwrócić uwagę na bardzo wysokie odsetki badanych, którzy nie potrafili oszacować swoich możliwości w zakresie dostępu do substancji nielegalnych. Najmniej badanych miało trudności z oceną dostępu do marihuany i haszyszu (16,4% w młodszej grupie i 14,7% w starszej grupie), najwięcej z oceną dostępu do GHB (29,1 w młodszej grupie i 36,8% w starszej grupie). Te relatywnie wysokie odsetki badanych, którzy wybrali odpowiedź „nie wiem” wskazują na znacząca frakcję osób do tego stopnia nie

zainteresowanych substancjami nielegalnymi, że nie potrafiących nawet wyobrazić sobie skali trudności w zdobyciu tego typu środków.

Odpowiedzi na pytanie o to, czy badanemu kiedykolwiek proponowano jakieś substancje psychoaktywne dostarczyły innego wskaźnika dostępności. W ostatnich latach w mass-mediach wiele mówiło się o agresywnym rozwoju rynku substancji nielegalnych i ich marketingu wśród uczniów. Intencją pytania o propozycje była weryfikacja tych doniesień. Badanym przedstawiono listę środków legalnych i nielegalnych i proszono o zaznaczenie tych, które w czasie ostatnich 12 miesięcy ktokolwiek im proponował. Rozkład odpowiedzi zawarty w tabeli 24. wskazuje na podobne prawidłowości jak przy używaniu poszczególnych substancji.

Najczęściej proponowanym młodzieży środkiem jest alkohol. Z propozycjami dotyczącymi substancji nielegalnych spotykają się mniej liczne frakcje badanych i stosunkowo najczęściej dotyczą one konopi. Otrzymało je chociaż raz w czasie ostatnich 12 miesięcy 20,7% uczniów z klas młodszych i 36,8% uczniów klas starszych. Odsetki uczniów, którym proponowano amfetaminę wynosiły w przypadku piętnasto-szesnastolatków – 7,2% i siedemnasto-osiemnastolatków – 15,4%, zaś ecstasy odpowiednio 5,8% i 11,8% uczniów. Najrzadziej zdarzały się propozycje cracku, LSD i heroiny.

Tabela 24. Ekspozycja na propozycje poszczególnych substancji

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Piwo	78,6	21,4
	Wino	52,2	47,8
	Wódka	55,1	44,9
	Marihuana lub haszysz	20,7	79,3
	LSD	3,7	96,3
	Amfetamina	7,2	92,8
	Leki uspokajające lub nasenne	7,1	92,9
	Crack	2,6	97,4
	Kokaina	4,5	95,5
	Ecstasy	5,8	94,2
	Heroina	3,8	96,2
	Sterydy anaboliczne	5,0	95,0
	Polska heroina (kompot)	5,0	95,0
	Bimber	3,5	96,5
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Piwo	91,1	8,9
	Wino	64,3	35,7
	Wódka	79,7	20,3
	Marihuana lub haszysz	36,8	63,2
	LSD	5,6	94,4
	Amfetamina	15,4	84,6
	Leki uspokajające lub nasenne	8,1	91,9
	Crack	3,0	97,0
	Kokaina	5,2	94,8
	Ecstasy	11,8	88,2
	Heroina	4,6	95,4
	Sterydy anaboliczne	8,9	91,1
	Polska heroina (kompot)	8,6	91,4
	Bimber	3,3	96,7

Kolejne pytanie mające za zadanie uszczegółowienie wiedzy na temat dostępności marihuany i haszyszu dotyczyło znajomości miejsc gdzie można te substancje nabyć (tabela 25).

Tabela 25. Miejsca gdzie łatwo kupić marihuanę lub haszysz

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Nie znam takich miejsc	48,3	51,7
	Ulica, park	20,4	79,6
	Szkoła	17,7	82,3
	Dyskoteka, bar	34,0	66,0
	Mieszkanie dealera	25,7	74,3
	Inne miejsce	9,7	90,3
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nie znam takich miejsc	34,1	65,9
	Ulica, park	26,6	73,4
	Szkoła	24,9	75,1
	Dyskoteka, bar	48,1	51,9
	Mieszkanie dealera	31,8	68,2
	Inne miejsce	10,6	89,4

Większość respondentów orientuje się, gdzie można kupić marihuanę lub haszysz. Odsetek badanych znających takie miejsca jest wyższy wśród starszej młodzieży (65,9%) niż młodszej (51,7%). Najczęściej wymieniano w tym kontekście dyskotekę lub bar (34,0% w młodszej kohorcie i 48,1% w starszej). Na drugim miejscu pojawia się mieszkanie dealera (25,7% w młodszej grupie i 31,8% w starszej grupie), na trzecim zaś ulica lub park

(20,4% w młodszej grupie, 26,6% w starszej grupie). Szkoła jako miejsce, gdzie można łatwo zaopatrzyć się w przetwory konopi została wymieniona przez 17,7% gimnazjalistów oraz 24,9% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Kolejnego wskaźnika dostępności narkotyków dostarczyły odpowiedzi na pytanie: ile czasu potrzeba na zdobycie poszczególnych substancji? Rozkłady odpowiedzi zestawiono w tabeli 26.

Tabela 26. Ocena dostępności substancji psychoaktywnych - rozkład odpowiedzi na pytanie, ile czasu potrzeba na zdobycie poszczególnych substancji

		Jedną godzinę lub mniej	Kilka godzin	Jeden dzień	Kilka dni lub więcej	Zdobycie jest dla mnie niemożliwe	Nie wiem
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	14,2	10,9	8,4	13,7	16,3	36,5
	Amfetamina	6,9	7,2	6,7	13,6	20,0	45,6
	Ecstasy	6,0	6,9	5,0	12,8	20,5	48,9
	Heroina	4,5	5,7	5,4	12,4	22,1	49,9
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	23,7	14,0	10,4	12,9	10,7	28,3
	Amfetamina	13,4	10,8	7,6	12,9	13,2	42,0
	Ecstasy	10,6	8,8	6,8	12,9	14,9	46,1
	Heroina	5,3	6,2	5,9	12,9	17,8	51,9

Dane zawarte w tabeli pokazują, że znaczna część badanych jest w stanie zdobyć marihuanę lub haszysz w czasie nie dłuższym niż jeden dzień. Wśród gimnazjalistów stanowi ona 33,5%, wśród uczniów starszych prawie połowę (48,1%). Dla 14,2% badanych uczniów z młodszej grupy i 23,7% ze starszej wystarczyłoby nie więcej niż godzina. Z drugiej strony 16,3% gimnazjalistów

oraz 10,7% uczniów szkół ponadgimnazjalnych uznało, że zdobycie marihuany lub haszyszu byłoby dla nich niemożliwe.

Na zdobycie innych środków potrzeba zwykle więcej czasu. Na przykład amfetaminę, drugą co do dostępności substancję zdobyłoby w czasie nie dłuższym niż jeden dzień tylko 20,8% badanych gimnazjalistów i 31,8% uczniów ze starszej grupy, a w czasie nie przekraczającym jednej godziny odpowiednio 6,9% i 13,4%. Brak możliwości zdobycia tego środka zadeklarowało 20,0% uczniów z młodszej grupy i 13,2% uczniów ze starszej.

Wyniki dla ekstazy niewiele odbiegają od wyników dla amfetaminy. W przypadku heroiny zaś świadczą one o nieco mniejszej dostępności.

Ryzyko związane z używaniem substancji psychoaktywnych w opiniach badanych

Używanie substancji psychoaktywnych, zarówno legalnych takich jak napoje alkoholowe, czy tytoń, jak nielegalnych takich jak narkotyki niesie za sobą ryzyko pojawienia się szkód zdrowotnych i społecznych. Ryzyko to jest szczególnie duże, gdy po substancje te sięgają ludzie bardzo młodzi, nie świadomi tego co może im grozić. Pewne znaczenie profilaktyczne może tu mieć wiedza na temat wielorakich niebezpieczeństw związanych z ich używaniem. Nie tylko dlatego, że uświadomienie sobie ryzyka skłaniać powinno do ograniczania konsumpcji, ale również dlatego, że stwarza ono szansę zadbania o jak największe zminimalizowanie niebezpieczeństwa powikłań. Zobaczmy zatem na ile młodzież zdaje sobie sprawę z ryzyka związanego z używaniem różnych substancji.

Przedstawiliśmy badanym listę środków legalnych i nielegalnych i poprosiliśmy, aby na czterostopniowej skali ocenili ryzyko zaszkodzenia sobie w wyniku używania każdego z nich. W przypadku większości substancji pytano osobno o ryzyko związane z podejmowaniem prób oraz ryzyko wynikające z regularnego używania. Tylko przy napojach alkoholowych,

traktowanych zresztą łącznie, oraz przy konopiach wprowadzono trzy poziomy nasilenia używania. W przypadku alkoholu odpowiadają one trzem stylom picia tj.: „małe ilości jednorazowo ale często”, „duże ilości jednorazowo ale rzadko” oraz „dużo jednorazowo i często”.

W odniesieniu do konopi trzy poziomy używania odpowiadają eksperymentowaniu, używaniu okazjonalnemu i regularnemu. Rozkłady odpowiedzi uczniów przedstawia tabela 27.

Zdecydowana większość uczniów dostrzega ryzyko szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. Tylko bardzo nieliczni stwierdzają, że ich używanie nie jest związane z żadnym negatywnym następstwem. Stosunkowo najwięcej takich odpowiedzi padło przy paleniu papierosów i marihuany lub haszyszu od czasu do czasu. Jednak regularne palenie papierosów w ilości co najmniej jednej paczki dziennie lub regularne palenie marihuany lub haszyszu traktowane jest jako bardzo ryzykowne zachowanie.

Analiza rozkładów odpowiedzi wskazuje na nasilenie używania jako główne źródło zróżnicowania ryzyka, w mniejszym stopniu rolę tę pełni rodzaj substancji. Jest tak zarówno w klasach trzecich szkół gimnazjalnych jak i w klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych. Ryzyko związane z poszczególnymi substancjami jest jednak również różnicowane przez badanych, chociaż, jak się wydaje, w mniejszym stopniu. Jeśli wziąć pod uwagę tylko odsetki respondentów wybierających odpowiedź „duże ryzyko”, to na poziomie eksperymentowania za najbardziej groźne w opiniach badanych uznać można narkotyki przyjmowane iniekcyjnie. Również na poziomie regularnego używania największe odsetki badanych za obarczone największym ryzykiem uznały narkotyki przyjmowane iniekcyjnie. Obserwacja ta potwierdza ogólną konstatację, że dla oceny poziomu ryzyka ważniejszy jest dla badanych wzór, wedle którego używa się substancji niż jej rodzaj. Pod pojęciem wzoru używania rozumiemy tu nie tylko sposób wprowadzania substancji do organizmu ale także częstotliwość używania. Warto zauważyć na przykład, że regularne palenie tytoniu oceniane było jako obarczone dużym ryzykiem, przez znacznie wyższy odsetek badanych niż pojedyncze próby z

tak groźnym narkotykiem, jak kokaina. Oceniając ryzyko związane z różnymi stylami picia napojów alkoholowych, za najbardziej niebezpieczny model młodzież uznała częste picie w dużych ilościach. Na drugim miejscu znalazło się rzadsze picie w dużych ilościach, a na trzecim częstsze picie, ale w mniejszych ilościach. Różnice w ocenach tych dwóch ostatnich wzorów picia okazały się większe w grupie gimnazjalistów niż w grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Warto także zauważyć, że odsetki badanych uznających palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu za czynność obarczoną dużym ryzykiem mieszczą się w przedziale wyznaczanym przez analogiczne odsetki wypowiadających się w sprawie alkoholu. Oznacza to, że młodzież nie traktuje okazjonalnego używania przetworów konopi jako czegoś, co jest dużo bardziej ryzykowne niż okazjonalne picie napojów alkoholowych.

Można stwierdzić, że oceny ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji dokonywane przez uczniów z obu poziomów nauczania niewiele różnią się między sobą. Starsza młodzież w trochę mniejszych odsetkach niż młodszą dostrzega ryzyko związane z używaniem przetworów konopi, zarówno gdy mowa o pojedynczych próbach, jak i o okazjonalnym, czy nawet regularnym używaniu.

Tabela 27. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji

poziom klasy		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Trzecie klasy gimnazjum	Pałą papierosy od czasu do czasu	9,0	42,8	34,1	10,4	3,7
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	1,6	4,0	16,2	75,6	2,6
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	6,9	20,3	33,6	34,9	4,3
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	2,8	6,6	17,7	69,3	3,5
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	4,7	11,0	26,7	51,6	6,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	7,9	17,7	24,3	44,0	6,2
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	4,3	10,7	27,5	51,9	5,7
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	2,5	2,3	6,2	84,7	4,3
	Próbują 1 raz lub 2 razy LSD	3,3	11,2	24,4	49,4	11,7
	Biorą LSD regularnie	1,3	1,8	6,6	81,1	9,1
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	3,6	11,7	26,7	50,1	7,9
	Biorą amfetaminę regularnie	1,3	1,4	4,5	87,0	5,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy kokainy	3,2	10,9	26,0	51,8	8,1
	Biorą kokainę regularnie	1,2	1,6	4,3	86,9	5,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy crack	2,9	9,4	25,1	51,3	11,3
	Biorą crack regularnie	1,2	1,7	3,8	84,2	9,1
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	3,9	11,1	26,1	49,5	9,4
	Biorą ecstasy regularnie	1,5	2,1	5,3	83,6	7,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy GHB	2,6	8,4	24,5	50,8	13,7
	Biorą GHB regularnie	1,2	1,4	3,8	82,7	11,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy narkotyki w zastrzykach	2,0	4,7	17,7	69,1	6,6
	Biorą narkotyki w zastrzykach regularnie	1,2	1,1	2,8	89,2	5,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy środków wziewnych	3,5	11,4	26,4	49,4	9,3
	Biorą środki wziewne regularnie	1,6	1,7	7,1	81,6	8,0

poziom klasy		Nie ma ryzyka	Małe ryzyko	Umarkowane ryzyko	Duże ryzyko	Nie wiem
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Pałą papierosy od czasu do czasu	11,0	41,7	33,2	10,5	3,6
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	1,7	4,4	14,1	77,1	2,7
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	7,6	21,7	32,0	34,3	4,3
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	2,6	7,4	19,1	67,6	3,3
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	7,2	16,1	33,8	38,1	4,8
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	13,9	23,1	23,0	34,7	5,3
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	7,6	15,5	28,2	43,6	5,1
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	3,3	4,2	9,1	78,7	4,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy LSD	3,2	12,6	23,0	48,6	12,6
	Biorą LSD regularnie	1,2	2,1	5,5	81,2	10,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	4,1	13,8	26,3	47,9	7,9
	Biorą amfetaminę regularnie	1,2	1,9	4,6	86,1	6,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy kokainy	2,8	9,6	25,1	52,9	9,6
	Biorą kokainę regularnie	1,1	1,3	3,6	86,3	7,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy crack	2,5	8,6	23,7	52,0	13,1
	Biorą crack regularnie	1,4	1,2	3,4	83,5	10,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	4,1	13,4	24,4	48,1	10,0
	Biorą ecstasy regularnie	1,4	1,6	6,3	82,6	8,1
	Próbują 1 raz lub 2 razy GHB	2,3	7,8	21,9	51,2	16,8
	Biorą GHB regularnie	1,4	1,1	2,9	80,4	14,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy narkotyki w zastrzykach	1,7	4,0	15,0	71,6	7,7
	Biorą narkotyki w zastrzykach regularnie	1,4	,7	2,1	89,1	6,7
Próbują 1 raz lub 2 razy środków wziewnych	2,9	10,4	23,0	52,9	10,9	
Biorą środki wziewne regularnie	1,4	1,1	6,1	82,7	8,6	

Dane na temat postrzegania ryzyka szkód w efekcie używania substancji psychoaktywnych prowadzą do wniosku, że młodzież jest dość dobrze zorientowana w skali zagrożeń. Nie ulega też ona stereotypom obecnym wśród części starszego pokolenia, według których pojedyncze eksperymenty z narkotykami budzą znacznie większe zagrożenie niż częste używanie w dużych ilościach substancji legalnych, takich jak alkohol czy tytoń.

Potępienie używania poszczególnych substancji

Próba uchwycenia odniesień normatywnych wobec używania poszczególnych substancji psychoaktywnych było pytanie o ocenę zachowania kogoś, kto od czasu do czasu sięga po poszczególne substancje.

Badani udzielali odpowiedzi przy użyciu kategorii zawartych w tabeli 28., tj. „nie potępiam”, „potępiam” i „zdecydowanie potępiam”. Pozostawiono też możliwość uchylecia się od oceny.

Na liście substancji poddanych ocenie znalazły się zarówno środki legalne (papierosy, napoje alkoholowe, substancje wziewne, leki uspokajające i nasenne przyjmowane bez przepisu lekarza) jak i nielegalne (marihuana, amfetamina, LSD, ecstasy, kokaina, crack, „kompot”). Dodatkowo używanie napojów alkoholowych, tytoniu i przetworów konopi zostało zróżnicowane co do intensywności.

Tabela 28. Potępienie używania poszczególnych substancji

poziom klasy		Nie potępiam	Potępiam	Zdecydo- wanie potępiam	Nie wiem
Trzecie klasy gimnazjum	Palenie papierosów od czasu do czasu	60,2	21,1	7,9	10,8
	Palenie 10 lub więcej papierosów dziennie	27,7	36,2	28,6	7,6
	Wypicie alkoholu raz lub dwa razy na rok	88,2	4,8	2,6	4,5
	Picie jednego lub dwóch "drinków" kilka razy w tygodniu	40,9	34,0	10,4	14,7
	Upijanie się raz na tydzień	20,2	36,6	33,1	10,1
	Spróbowanie raz lub dwa razy marihuany lub haszyszu	26,9	26,2	38,2	8,7
	Palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu	19,9	31,0	41,8	7,3
	Palenie marihuany lub haszyszu regularnie	10,1	25,0	59,7	5,1
	Spróbowanie raz lub dwa razy LSD lub jakiegoś innego halucynogenu	15,4	31,3	44,6	8,8
	Spróbowanie heroiny raz lub dwa razy	15,8	31,7	45,1	7,5
	Spróbowanie leków uspokajających lub nasennych (bez recepty lekarza)	30,4	30,3	27,3	12,0
	Spróbowanie amfetaminy raz lub dwa razy	17,5	32,4	42,7	7,4
	Spróbowanie cracku raz lub dwa razy	15,2	32,0	44,4	8,3
	Spróbowanie kokainy raz lub dwa	15,7	32,4	44,4	7,5
	Spróbowanie ecstasy raz lub dwa razy	16,7	31,4	43,8	8,2
	Spróbowanie środków wziewnych raz lub dwa razy	17,3	32,7	41,6	8,4
	Spróbowanie polskiej heroiny (kompot) raz lub dwa razy	14,9	32,2	43,5	9,5
	Drugie klasy szkół pogimnazjal- nych	Palenie papierosów od czasu do czasu	69,7	16,9	5,7
Palenie 10 lub więcej papierosów dziennie		38,6	32,0	21,3	8,0
Wypicie alkoholu raz lub dwa razy na rok		92,3	3,6	1,5	2,6
Picie jednego lub dwóch "drinków" kilka razy w tygodniu		48,7	32,6	6,8	11,9
Upijanie się raz na tydzień		29,4	36,1	24,5	10,0
Spróbowanie raz lub dwa razy marihuany lub haszyszu		37,5	25,2	29,6	7,7
Palenie marihuany lub haszyszu od czasu do czasu		29,4	29,0	34,6	6,9
Palenie marihuany lub haszyszu regularnie		13,5	29,0	52,9	4,6
Spróbowanie raz lub dwa razy LSD lub jakiegoś innego halucynogenu		18,1	30,9	42,9	8,1
Spróbowanie heroiny raz lub dwa razy		15,8	32,2	45,6	6,4
Spróbowanie leków uspokajających lub nasennych (bez recepty lekarza)		30,2	30,9	26,4	12,4
Spróbowanie amfetaminy raz lub dwa razy		22,4	31,5	40,2	6,0
Spróbowanie cracku raz lub dwa razy		15,2	32,5	44,2	8,2
Spróbowanie kokainy raz lub dwa		15,9	32,9	44,7	6,4
Spróbowanie ecstasy raz lub dwa razy		20,6	31,4	41,5	6,5
Spróbowanie środków wziewnych raz lub dwa razy		14,5	34,0	45,0	6,5
Spróbowanie polskiej heroiny (kompot) raz lub dwa razy		14,2	32,0	46,8	7,0

Zgodnie z przewidywaniami substancje legalne generalnie rzadziej spotykały się z potępieniem. Należy odnotować, że odsetki badanych potępiających eksperymentowanie z takimi substancjami jak amfetamina, kokaina, ecstasy, czy „kompot” są nie tylko wysokie, ale również niewiele różnią się między sobą. Łagodniej oceniane jest eksperymentowanie z marihuaną. W ocenach uczniów szkół ponadgimnazjalnych także okazjonalne używanie przetworów konopi zasługuje na mniejsze potępienie niż próby z innymi narkotykami. Wyniki badania ujawniły zatem tendencję do innego traktowania przetworów konopi, niż tzw. „twardych narkotyków”. Oznacza to, że w odczuciach młodych ludzi marihuana nie ma jednoznacznie takiego samego „image” jak inne narkotyki. Stopień potępienia picia napojów alkoholowych jest silnie zróżnicowany w zależności od intensywności picia. Najłagodniejsze oceny wiążą się z wypiciem co najwyżej dwa razy w roku, częściej potępiane jest picie jednego lub dwóch drinków kilka razy w tygodniu, a najczęściej upijanie się raz na tydzień. Palenie papierosów, jeśli ma codzienny charakter, lokuje się na tym tle nieco niżej niż upijaniem się raz na tydzień, a znacznie wyżej niż picie jednego lub dwóch „drinków” kilka razy w tygodniu. Wynik ten zdaje się świadczyć o społecznej internalizacji w środowisku młodzieżowym normy zakazującej palenia tytoniu. Niestety trudno to powiedzieć o normie abstynencji od alkoholu.

Porównanie wyników z klas młodszych i starszych wskazuje na wyższy poziom liberalizmu uczniów starszych. W przypadku większości substancji uczniowie szkół ponadgimnazjalnych w wyższych odsetkach niż młodszy uczniowie wybierali odpowiedź „nie potępiam”, a w niższych odpowiedź „zdecydowanie potępiam”.

Wiarygodność wyników

W badaniu zastosowano dwa mechanizmy sprawdzającym wiarygodność uzyskanych wyników. Pierwszy, to pytanie o znajomość i o używanie

nieistniejącego narkotyku nazwanego relewin. Do jego używania kiedykolwiek w życiu przyznało się tylko ok. 0,6-0,7% badanych. Oznaczać to może, że badani w nieznacznym tylko stopniu deklarowali doświadczenia, które nie miały pokrycia w faktach.

Próba przybliżenia skali możliwego zatajania swoich doświadczeń z narkotykami w odpowiedziach na pytania ankiety były dwa pytania. Można je traktować także jako wskaźnik poziomu zaufania respondentów. Pierwsze z nich brzmiało: Gdybyś kiedykolwiek używał(a) marihuany lub haszyszu, czy sądzisz, że napisał(a)byś to w tym kwestionariuszu? Drugie zostało identycznie sformułowane, tyle że dotyczyło heroiny. Rozkłady odpowiedzi zawarto w tabeli 29.

Tabela 29. Poziom zaufania respondentów

poziom klasy		Już to napisałem w tej ankiecie	Zdecydo- wanie tak	Chyba tak	Chyba nie	Zdecydo- wanie nie
Trzecie klasy gimnazjum	Przyznanie się do używanie marihuany lub haszyszu	23,1	41,1	24,2	4,2	7,5
	Przyznanie się do używanie heroiny	17,0	42,4	26,1	5,6	8,9
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Przyznanie się do używanie marihuany lub haszyszu	34,8	40,8	16,8	2,6	5,1
	Przyznanie się do używanie heroiny	21,9	46,7	19,9	4,1	7,4

W klasach trzecich gimnazjum 7,5% badanych odpowiedziało, że zdecydowanie nie przyznałoby się do używania marihuany lub haszyszu, gdyby taki fakt miał miejsce. W klasach drugich ponadgimnazjalnych połowa mniej uczniów (5,1%) zadeklarowała w ten sposób brak swojego zaufania. Analogiczne wskaźniki dla heroiny są nieco wyższe i wynoszą odpowiednio 8,9% oraz 7,4%.

Profilaktyka a używanie substancji

Badanie dostarczyło okazji do przybliżenia odpowiedzi na pytanie o zasięg działań profilaktycznych na terenie regionu, a także o ich efekty na poziomie zachowań na polu substancji psychoaktywnych. Badanie to nie ma aspiracji ewaluacyjnych – schemat badania nie spełnia tu podstawowych wymagań metodologicznych dla tego typu badań – jego wyniki powinny jednak dać wstępną orientację co do globalnego efektu oddziaływań profilaktycznych.

Zacznijmy od kwestii zasięgu oddziaływań profilaktycznych. W jednym z pytań ankiety prosiliśmy badanych o przypomnienie sobie, czy uczestniczyli w jakichś zajęciach profilaktycznych w czasie ostatnich 12 miesięcy. Pytaliśmy osobno o zajęcia dotyczące narkotyków, alkoholu i tytoniu. Rozkłady odpowiedzi zamieszczono w tabeli 30.

Tabela 30. Udział w zajęciach profilaktycznych w poprzednim roku szkolnym

poziom klasy		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	kwestia picia alkoholu	71,1	28,9
	kwestia palenia tytoniu	70,1	29,9
	kwestia brania narkotyków	72,6	27,4
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	kwestia picia alkoholu	60,2	39,8
	kwestia palenia tytoniu	59,2	40,8
	kwestia brania narkotyków	64,0	36,0

Wśród młodzieży z klas gimnazjalnych relatywnie najwięcej uczniów uczestniczyło w zajęciach profilaktycznych skierowanych na kwestię narkotyków (72,6%). Nieznacznie mniej uczniów spotkało się z zajęciami na temat tytoniu i alkoholu (70,1% i 71,1%). W szkołach ponadgimnazjalnych

uczniowie także najczęściej brali udział w zajęciach poświęconych kwestii używania narkotyków (64,0%), a następnie w kolejności picia alkoholu (60,2%) i paleniu tytoniu (59,2%).

Zajęcia profilaktyczne w szkołach na temat narkotyków, w których udział raportowali badani, w największej części prowadzone były z udziałem pedagoga szkolnego lub nauczyciela (tabela 31).

Tabela 31. Udział w zajęciach prowadzonych przez poszczególnych realizatorów

poziom klasy		
Trzecie klasy gimnazjum	Nie brałem udziału	24,2
	Nauczycie	47,7
	Pedagog szkolny	53,7
	Lekarz	11,4
	Policjant	36,0
	Prokurator	4,3
	Były narkoman	16,3
	Terapeuta z placówki dla narkomanów	17,0
	Ktoś inny	8,3
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nie brałem udziału	30,3
	Nauczycie	39,0
	Pedagog szkolny	42,0
	Lekarz	7,2
	Policjant	23,0
	Prokurator	3,9
	Były narkoman	14,1
	Terapeuta z placówki dla narkomanów	16,5
	Ktoś inny	7,8

Spośród osób spoza szkoły w odpowiedziach uczniów najczęściej pojawia się policjant. Wymienia go jako realizatora zajęć profilaktycznych 36,0% gimnazjalistów oraz 23,0% uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Terapeuta z palcówki dla narkomanów wskazywany był przez 17,0%, a były narkoman przez 16,3% uczniów z młodszej grupy. Uczniowie ze starszej grupy wymieniali tego pierwszego w 16,5%, a tego drugiego w 14,1%.

Fakt, że duża część profilaktyki szkolnej, szczególnie w gimnazjach, opiera się na policjantach nie wydaje się szczególnie obiecujący. Kwestia udziału policji w profilaktyce narkomanii wydaje się kontrowersyjna, szczególnie gdy jest ona adresowana do uczniów gimnazjów.

Próba pomiaru odbioru zajęć profilaktycznych przez uczniów, było pytanie o ocenę wpływu zajęć profilaktycznych na samego respondenta (tabela 32).

Tabela 32. Samoocena wpływu zajęć profilaktycznych

poziom klasy		
Trzecie klasy gimnazjum	przekonały mnie, że nie warto używać narkotyków	44,1
	dały mi do myślenia	27,2
	nic z nich nie wynikało	12,7
	nie brałem udziału w takich zajęciach	16,0
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	przekonały mnie, że nie warto używać narkotyków	32,7
	dały mi do myślenia	26,9
	nic z nich nie wynikało	14,2
	nie brałem udziału w takich zajęciach	26,1

Zdaniem 44,1% badanych gimnazjalistów oraz 32,7% badanych ze starszej grupy zajęcia profilaktyczne, w których uczestniczyli, przekonały ich, że nie warto używać narkotyków. Dalszym 27,2% uczniów z młodszej grupy i 26,9% uczniów ze starszej zajęcia przynajmniej dały do myślenia. Tylko 16,0% gimnazjalistów i 14,2% uczniów szkół ponadgimnazjalnych było zdania, że z zajęć nic nie wynikało.

Przytoczone wyniki sugerują, że większość uczniów jest dostrzega wpływ zajęć profilaktycznych, przynajmniej na sferę swoich przekonań w kwestii używania narkotyków. Kwestią otwartą pozostaje trafność ocen formułowanych przez uczniów i konsekwencji na poziomie zachowań. Spróbujmy zatem poszukać odpowiedzi na pytanie czy uczestnictwo w zajęciach profilaktycznych wiąże się z mniejszym prawdopodobieństwem używania substancji.

O globalnym efekcie jakichkolwiek oddziaływań profilaktycznych możemy wnioskować z porównania rozkładów odpowiedzi na pytanie o używanie substancji wśród tych którzy brali udział w zajęciach profilaktycznych i tych, którzy nie mieli z takimi zajęciami do czynienia. Dane na ten temat zawierają tabele 30-33. Zgromadzono w nich odsetki badanych, którzy zadeklarowali używanie poszczególnych substancji w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wśród tych, którzy uczestniczyli w poprzednim roku szkolnym w zajęciach na temat danej substancji i wśród tych, którzy w takich zajęciach nie brali udziału. Punktem odniesienia dla palenia marihuany lub haszyszu były zajęcia na temat narkotyków, dla picia alkoholu i upijania się – zajęcia na temat alkoholu i dla palenia tytoniu zajęcia na temat tej substancji.

Tabela 33. Udział w zajęciach profilaktycznych a picie alkoholu

poziom klasy			Picie napojów alkoholowych w czasie 30 dni przed badaniem	
			Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	kwestia picia alkoholu	Tak	42,4	57,6
		Nie	50,7	49,3
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	kwestia picia alkoholu	Tak	68,9	31,1
		Nie	69,0	31,0

Tabela 34. Udział w zajęciach profilaktycznych a upijanie się

poziom klasy			Upicie się w ciągu ostatnich 30 dni	
			Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	kwestia picia alkoholu	Tak	14,5	85,5
		Nie	17,2	82,8
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	kwestia picia alkoholu	Tak	28,8	71,2
		Nie	27,7	72,3

Tabela 35. Udział w zajęciach profilaktycznych a używanie konopi

poziom klasy			Używanie marihuany lub haszyszu w ciągu ostatnich 30 dni	
			Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	kwestia brania narkotyków	Tak	4,0	96,0
		Nie	4,7	95,3
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	kwestia brania narkotyków	Tak	10,4	89,6
		Nie	9,8	90,2

Tabela 36. Udział w zajęciach profilaktycznych a palenie tytoniu

Poziom klasy		kwestia palenia tytoniu	
		Tak	Nie
Trzecie klasy gimnazjum	Nie	78,3	78,7
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,1	5,3
	Mniej niż 1 papieros dziennie	2,8	2,5
	1-5 papierosów dziennie	7,1	6,6
	6-10 papierosów dziennie	3,6	3,6
	11-20 papierosów dziennie	1,6	1,3
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	0,6	2,0
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nie	62,2	64,7
	Mniej niż 1 papieros na tydzień	6,8	6,3
	Mniej niż 1 papieros dziennie	3,7	4,1
	1-5 papierosów dziennie	11,0	10,2
	6-10 papierosów dziennie	9,7	7,2
	11-20 papierosów dziennie	4,9	4,8
	Więcej niż 20 papierosów dziennie	1,7	2,7

Jak wynika z danych zgromadzonych w tabelach praktycznie w przypadku żadnego ze wskaźników u uczniów ze szkół ponadgimnazjalnych nie dostrzegamy istotnych różnic. Niezależnie od tego, czy badani uczestniczyli w zajęciach profilaktycznych, czy też nie brali w nich udziału, ich zachowania w zakresie substancji psychoaktywnych są podobne.

Inaczej jest u uczniów młodszych. Wprawdzie wskaźniki dotyczące używania przetworów konopi, palenia papierosów oraz upijania się nie są zróżnicowane ze względu na uczestnictwo w zajęciach profilaktycznych, to jednak wskaźniki picia alkoholu w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wykazują zróżnicowanie. Uczniowie trzecich klas gimnazjów, którzy uczestniczyli w zajęciach profilaktycznych w 42,4% zaliczali się do pijących napoje alkoholowe w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem, zaś uczniowie, którzy nie uczestniczyli w takich zajęciach – aż w 50,7%.

Niezależnie od sformułowanych wcześniej zastrzeżeń przytoczone wyniki powinny skłaniać do głębszego namysłu nad praktyką profilaktyczną, szczególnie w zakresie zapobiegania używaniu narkotyków.

Dynamika problemu w latach 1995-1999-2003-2005

Badania zrealizowane w 2005 r. są czwartym z kolei badaniem przeprowadzonym według metodologii ESPAD w naszym kraju. Dzięki temu możemy śledzić dynamikę podstawowych wskaźników używania alkoholu i narkotyków przez młodzież.

Zestawienie wyników uzyskanych w 2005 r. z wynikami z 2003 r., 1999 r. i 1995 r. pokazuje na załame się trendu wzrostowego we wszystkich wskaźnikach (tabela 37). Pamiętając o zastrzeżeniach związanych z różnicami metodologicznymi (czas badania), które sprzyjać mogą zaniżeniu wyników uzyskanych w 2005 r. można przyjąć, że mamy do czynienia, jeśli nie ze spadkiem, to przynajmniej stabilizacją trendów.

Wyniki uzyskane w 2003 r. w zestawieniu z wynikami z 1999 r. wskazywały na lekki wzrost odsetka konsumentów napojów alkoholowych wśród uczniów młodszych oraz stabilizację wśród uczniów starszych. Wzrost obserwowany wówczas w młodszej grupie był mniejszy od wzrostu między 1999 r. i 1995. Trzeba dodać, że w starszej grupie w latach 1995-1999 r. także notowano zwiększenie się odsetka konsumentów alkoholu. W sumie oznaczało to pojawienie się tendencji stabilizacyjnej. Analiza wskaźnika picia w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem sugerowała stabilizację odsetka często pijących w starszej grupie i wzrost analogicznego odsetka w młodszej grupie. Wzrost ten był jednak mniejszy niż odnotowany w poprzednim czterolecu. Warto zatem zauważyć, że wskaźnik częstego picia także wykazywał tendencje do stabilizacji.

Tabela 37. Picie napojów alkoholowych w Polsce

poziom klasy		1995	1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	92,8	90,3	92,5	85,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	77,3	82,0	84,9	74,2
	W czasie 30 dni przed badaniem	50,4	61,1	65,8	45,1
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	96,5	96,6	96,7	93,3
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	88,0	93,8	93,4	87,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	65,6	78,1	78,9	69,0

Wskaźniki upijania się młodzieży wykazują ogólnie rzecz biorąc podobne tendencje jak wskaźniki picia (tabela 38). Po wzroście w latach 1995-1999, w

2003 r. notowano spadek lub stabilizację. W 2005 r. obserwujemy gwałtowny spadek wskaźników.

Tabela 38. Przekraczanie progu nietrzeźwości w Polsce

poziom klasy		1995	1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	60,5	60,1	59,3	48,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	46,0	50,6	48,5	36,3
	W czasie 30 dni przed badaniem	24,1	30,5	29,2	15,4
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	73,9	76,5	77,5	71,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	57,8	63,5	64,0	58,4
	W czasie 30 dni przed badaniem	31,0	36,3	37,2	28,8

Analizę zmiany w rozpowszechnieniu doświadczeń z narkotykami zacznijmy od analizy trendu w latach 1995-2003, czyli w latach, dla których posiadamy w pełni porównywalne serie czasowe (tabela 39). Porównując wyniki z 2003 r. z wynikami 1999 r. i 1995 r. odnotować trzeba wyraźny wzrost odsetka uczniów, których udziałem stały się doświadczenia z przetworami konopi. W młodszej grupie wzrost między 2003 r. a 1999 r. był trochę mniejszy niż w poprzednim czteroleciu, chociaż osłabienie tempa wzrostu nie jest zbyt duże. W starszej grupie odsetki uczniów, którzy używali chociaż raz przetworów konopi wzrosły wyraźnie silniej w latach 1999-2003 niż w latach 1995-1999, mamy tu zatem do czynienia z nasileniem trendu wzrostowego. Zmiany w rozpowszechnieniu

eksperymentowania z marihuana i haszyszem w młodszej i starszej grupie wykazywały zatem odmienne tendencje.

Tabela 39. Używanie substancji kiedykolwiek w życiu w Polsce

poziom klasy		1995	1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Marihuana lub haszysz	10,1	15,1	19,2	14,2
	Substancje wziewne	10,4	9,1	9,3	7,5
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	18,5	18,3	17,3	15,1
	Amfetamina	2,9	7,4	6,0	3,6
	LSD lub inne halucynogeny	1,9	4,0	2,5	1,6
	Crack	0,5	1,0	1,6	1,0
	Kokaina	0,8	1,9	2,2	2,1
	Heroina	0,8	5,7	1,8	1,2
	Ecstasy	0,8	2,8	2,8	2,5
	Sterydy anaboliczne	2,8	3,4	2,9	2,5
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Marihuana lub haszysz	17,1	22,4	36,7	31,5
	Substancje wziewne	7,9	5,4	6,3	5,6
	Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	20,8	20,8	20,1	19,0
	Amfetamina	2,8	10,5	15,4	12,4
	LSD lub inne halucynogeny	2,7	3,5	4,2	3,7
	Crack	0,4	0,8	1,4	1,4
	Kokaina	0,8	1,8	2,4	2,4
	Heroina	0,6	6,8	2,2	1,6
	Ecstasy	0,6	2,7	5,8	8,3
	Sterydy anaboliczne	4,0	2,6	3,5	4,3

Podobnie jest z kilkoma innymi środkami. Rozpowszechnienie sięgania po amfetaminę, LSD i sterydy anaboliczne po wzroście w obu grupach badanych w latach 1995-1999, w młodszej grupie trochę spadło, w starszej grupie zaś kontynuuje trend wzrostowy. Rozpowszechnienie eksperymentowania z

ecstasy także po wzroście w latach 1995-1999 zarówno wśród młodszych uczniów jak i starszych, w następnym czterolecie w młodszej grupie ustabilizowało się, a w starszej nadal rosło.

Trend rosnący przez cały ośmioletni okres badań ESPAD wykazywało w obu grupach rozpowszechnienie doświadczeń z kokainą, jednak mimo stałego wzrostu odsetki użytkowników pozostawały na bardzo niskim poziomie, nie przekraczającym 2,5%. Osobnego komentarza wymagają wyniki odnoszące się do heroiny. W obu grupach badanych odsetki sięgających po tą substancję bardzo silnie wzrosły w latach 1996-1999, a następnie spadły w 2003 r. do poziomu niewiele wyższego niż w 1995 r. Za gwałtowny skok odsetka w 1999 r. w pewnym stopniu mogła być odpowiedzialna zmiana w kwestionariuszu dokonana w 1999 r. W 1995 r. pytano ogólnie o używanie heroiny, w 1999 r. zaś pytano osobno o używanie heroiny do palenia „tzw. brown sugar” oraz heroiny „białej”. W 2003 r. powrócono do wersji sprzed ośmiu lat. Heroina „brown sugar” pojawiła się na większą skalę w naszym kraju w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych. W tym samym czasie na naszej scenie narkotykowej zagościły nowe odmiany przetworów konopi o zwiększonej zawartości THC, tzw. „skun”. Wśród młodzieży na temat tej substancji krążyły różne mity. Nie można zatem wykluczyć, że niektórzy młodzi ludzie raportując swoje doświadczenia z narkotykami mylili te substancje. Dla popularności „brown sugar” nie bez znaczenia był też zapewne efekt nowości. Nowa, modna substancja z etykietą względnie bezpiecznej mogła prowokować do spróbowania. Trudno zatem powiedzieć, jaki wkład we wzrost odsetka stwierdzony w badaniu w 1999 r. miały zmiany w kwestionariuszu, a jaki był rzeczywisty wzrost rozpowszechnienia.

Na koniec trzeba wskazać na brak różnic lub nieznaczny spadek rozpowszechnienia używania tradycyjnych w Polsce substancji psychoaktywnych innych niż alkohol, tj. leków uspokajających i nasennych przyjmowanych bez przepisu lekarza oraz substancji wziewnych.

Wyniki uzyskane w 2005 r. wskazują na spadek rozpowszechnienia doświadczeń z marihuana i haszyszem. Spadek ten był wyraźnie mniejszy w

grupie gimnazjalistów niż wśród uczniów ze starszej grupy. Podobnie jest z amfetaminą, tyle, że w młodszej grupie spadek odsetka oznacza kontynuację spadku zapoczątkowanego w 2003 r. Rozpowszechnienie używania ekstazy w grupie gimnazjalistów nie uległo zmianie, natomiast w starszej grupie zwiększyło się, co wpisuje się w trend wzrostowy trwający od 1999 r. rozpowszechnienie doświadczeń z innymi substancjami nielegalnymi, występującymi rzadko na naszej scenie lekowej nie uległo w 2005 r. większym zmianom, zarówno wśród gimnazjalistów, jak i w starszej grupie badanej.

W zakresie używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza w 2005 r. u gimnazjalistów obserwujemy kontynuację trendu spadkowego, zaś u starszych kontynuację stabilizacji wskaźnika.

W 2005 r. w młodszej grupie odsetki używających przetworów konopi w czasie ostatnich 12 miesięcy i ostatnich 30 dni przed badaniem spadły i to do poziomu niższego niż w 1999 r. (tabela 40). W starszej grupie także notujemy spadek, ale o mniejszym nasileniu. Wskaźniki pozostają wyższe niż w 1999 r.

Tabela 40. Używanie przetworów konopi w Polsce

poziom klasy		1995	1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	10,1	15,1	19,2	14,2
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	6,9	12,3	14,5	10,0
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,1	7,4	8,3	4,3
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	17,1	22,4	36,7	31,5
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	10,0	17,4	26,1	22,6
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,3	8,6	13,3	10,5

Wskaźniki aktualnego oraz częstego używania drugiej co do rozpowszechnienia substancji nielegalnej, tj. amfetaminy, dostępne są dopiero od 1999 r. W 1995 r. pytano tylko o używanie tej substancji w czasie całego życia. Dane o używaniu amfetaminy w zestawiono w tabeli 41.

Tabela 41. Używanie amfetaminy w Polsce

poziom klasy		1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Kiedykolwiek w życiu	7,4	6,0	3,6
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	6,8	3,5	2,1
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,9	1,7	1,1
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Kiedykolwiek w życiu	10,5	15,4	12,4
	W czasie 12 miesięcy przed badaniem	7,7	9,5	6,8
	W czasie 30 dni przed badaniem	3,6	5,1	2,8

W 2005 r. w obu grupach obserwujemy podobne tendencje. Zarówno odsetki używających amfetaminy w czasie ostatnich 12 miesięcy, jak proporcje używających w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem wyraźnie spadły. Zmniejszenie się odsetka w młodszej grupie stanowi jednak kontynuację trendu spadkowego, podczas gdy w starszej grupie nastąpiło po wzroście odnotowanym w 2003 r.

Zaprezentowane tu zestawienie trendów w rozpowszechnieniu doświadczeń z poszczególnymi narkotykami oraz okazjonalnego używania dwóch z nich tj. przetworów konopi oraz amfetaminy, opatrzyć trzeba zastrzeżeniem niepełnej

porównywalności wyników z 2005 r. z wynikami z lat poprzednich. Otwartą pozostaje kwestia, na ile te korzystne tendencje obserwowane w 2005 r. są pochodną innego terminu badania, a na ile odzwierciedlają zmiany w zachowaniach młodzieży. Zakładając jednak znaczny nawet wpływ sezonowości w używaniu narkotyków, ze znacznym stopniem pewności możemy stwierdzić, że trend wzrostowy został zatrzymany.

Trendy w zakresie oceny dostępności poszczególnych substancji w przebiegają odmiennie w grupie gimnazjalistów i w grupie uczniów szkół ponadgimnazjalnych, szczególnie jeśli chodzi o substancje nielegalne.

Zmiany w ocenach dostępności piwa i wina, przynajmniej w młodszej grupie, układają się w trend sugerujący spadek dostępności, kontynuowany zresztą także w 2005 r. Polegają one na zmniejszaniu się odsetków uczniów deklarujących bardzo łatwy dostęp do piwa i do wina. Tylko w przypadku ocen odnoszących się do wódki obserwowano do 2003 r. lekką tendencję wzrostową, w 2005 r. uległa ona wyraźnemu załamaniu. W ocenach uczniów ze starszej grupy dostępność wszystkich trzech napojów alkoholowych wykazywała do 2003 r. trend wzrostowy. W 2005 r. nastąpił wyraźny spadek odsetków badanych deklarujących bardzo łatwy dostęp do piwa, wina bądź wódki.

Zmiany w dostępności leków uspokajających i nasennych w grupie gimnazjalistów sprowadzają się do stałego trendu wzrostowego. Podobnie jest w starszej grupie, z tą różnicą, że w 1999 r. mieliśmy do czynienia z chwilowym załamaniem trendu. W obu grupach dane za 2005 r. wpisują się w trend wzrostowy.

Dostępność substancji nielegalnych w ocenach uczniów młodszych zwiększała się do 2003 r. W 2005 r. obserwujemy lekki spadek wskaźników.

Tendencja wzrostowa dostępności, i to o większym nasileniu, wynikała z ocen dokonywanych przez uczniów starszych. Dotyczyła ona praktycznie wszystkich substancji nielegalnych. W 2005 r. obserwujemy załamanie się tej tendencji w odniesieniu do większości substancji. Kontynuacje trendu

wzrostowego obserwujemy jedynie w przypadku ecstasy i w mniejszym stopniu – kokainy.

Tabela 42. Ocena dostępności poszczególnych substancji jako bardzo znacznej w Polska (wybór odpowiedzi substancje „bardzo łatwe do zdobycia” na pytanie jak łatwo byłoby Ci zdobyć daną substancję, gdybyś tego chciał)

Poziom klasy		1995	1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Piwo	72,6	68,5	67,9	61,7
	Wino	57,4	56,9	55,4	50,3
	Wódka	42,2	44,7	45,7	39,8
	Marihuana lub haszysz	6,3	11,5	15,7	12,3
	LSD lub inny środek halucynogeny	3,3	7,3	8,6	5,3
	Amfetamina	4,7	10,4	11,8	8,5
	Leki uspokajające lub nasenne	16,5	17,4	19,6	22,9
	Crack	2,1	4,7	7,4	5,3
	Kokaina	2,6	5,8	8,3	6,2
	Ecstasy	2,4	7,2	9,6	8,1
	Heroina	3,8	6,0	8,5	6,7
	Grzyby halucynogenne	X	9,9	10,8	8,5
	Substancje wziewne	25,7	30,7	28,6	31,6
	Sterydy anaboliczne	6,1	11,8	13,8	12,2
	Polska heroina (kompot)	6,6	X	10,5	8,5
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Piwo	82,9	87,6	89,5	79,8
	Wino	77,7	81,7	82,9	72,3
	Wódka	67,7	74,1	77,3	64,3
	Marihuana lub haszysz	9,6	11,9	23,1	21,0
	LSD lub inny środek halucynogeny	4,7	5,9	9,8	9,1
	Amfetamina	6,5	10,5	17,5	15,5
	Leki uspokajające lub nasenne	19,8	17,0	21,7	24,2
	Crack	2,4	3,4	6,0	6,2
	Kokaina	3,0	4,1	7,4	8,1
	Ecstasy	2,5	6,7	11,9	13,2
	Heroina	4,9	4,4	7,9	7,9
	Grzyby halucynogenne	X	8,9	12,3	12,5
	Substancje wziewne	27,5	29,8	35,1	36,6
	Sterydy anaboliczne	9,5	14,1	19,8	19,6
	Polska heroina (kompot)	6,9	X	8,4	9,7

Podsumowując kwestie zmian w dostępności substancji psychoaktywnych, jakie możemy odtworzyć z analizy ocen dokonywanych przez badanych w 1995, 1999, 2003 i 2005 r. można sądzić, że mamy do czynienia z pewnym jej ograniczeniem, bardziej widocznym na podstawie ocen dokonywanych przez uczniów z młodszej grupy. Wspomniane wcześniej ograniczenia porównywalności danych z 2005 r. w przypadku ocen dostępności wydają się mieć mniejsze znaczenie, niż przy szacowaniu rozpowszechnienia używania substancji.

Do podobnych wniosków prowadzi analiza zmian w innym wskaźniku dostępności substancji, który zastosowano tylko do badania dostępności przetworów konopi. Wskaźnik ten bazuje na odpowiedziach na pytanie o znajomość miejsc, w których respondent mógłby z łatwością kupić marihuanę lub haszysz, gdyby tego chciał.

W tabeli 43 znajdujemy odsetki badanych którzy nie znają miejsc, gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz oraz odsetki wskazujących na takie miejsca. W grupie badanych gimnazjalistów frakcja nie znających takich miejsc spadła w 2003 r., zaś w 2005 r. nieznacznie wzrosła. Spadł też wyraźnie odsetek badanych, którzy wskazywali na szkołę, jako na miejsce, gdzie łatwo kupić przetwory konopi.

W grupie starszej młodzieży odsetek badanych, którzy nie znają miejsc, gdzie łatwo zaopatrzyć się w marihuanę lub haszysz po wyraźnym spadku w 2003 r., w obecnym badaniu spadł tak nieznacznie, że w zasadzie możemy mówić o stabilizacji. Podobnie jak zdaniem uczniów młodszych wedle opinii respondentów ze starszej grupy szkoła coraz wyraźniej przestaje być miejscem gdzie można łatwo dokonać zakupu marihuany lub haszyszu.

W obu grupach respondentów wyraźnie rosną natomiast odsetki uczniów, którzy z łatwością kupili by przetwory konopi w dyskotecie lub barze oraz w mieszkaniu diler.

Tabela 43. Miejsca gdzie można łatwo kupić marihuanę lub haszysz

Poziom klasy		1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Nie znam takich miejsc	51,1	46,3	48,3
	Ulica, park	20,5	22,8	20,4
	Szkoła	24,1	23,4	17,7
	Dyskoteka, bar	29,6	32,3	34,0
	Mieszkanie dilera	18,3	22,9	25,7
	Inne miejsce	5,0	6,4	9,7
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Nie znam takich miejsc	44,9	35,7	34,1
	Ulica, park	24,2	30,9	26,6
	Szkoła	28,9	33,2	24,9
	Dyskoteka, bar	39,3	43,6	48,1
	Mieszkanie dilera	19,1	28,9	31,8
	Inne miejsce	4,4	6,8	10,6

Na koniec spójrzmy na trendy w zakresie postrzegania ryzyka szkód związanych z używaniem substancji psychoaktywnych (tabela 44).

Największe zmiany w ocenie ryzyka wystąpienia szkoda zdrowotnych dotyczą przetworów konopi. Zarówno uczniowie z młodszej grupy, jak ze starszej w coraz niższych odsetkach traktują pojedyncze próby z tą substancją za obarczone dużym ryzykiem. Ponadto spada analogiczny odsetek w grupie starszych uczniów również gdy mowa o okazjonalny używaniu marihuany lub haszyszu. Prawidłowość ta nie dotyczy ocen regularnego używania tej substancji.

Tabela 44. Ocena ryzyka związanego z używaniem poszczególnych substancji - odsetki badanych wybierających odpowiedź „duże ryzyko”

Poziom klasy		1995	1999	2003	2005
Trzecie klasy gimnazjum	Pałą papierosy od czasu do czasu	14,7	10,7	11,8	10,4
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	79,1	72,6	73,2	75,6
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	36,2	32,3	32,3	34,9
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	66,4	64,9	63,6	69,3
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	39,8	45,3	48,1	51,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	54,6	50,3	47,4	44,0
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	53,2	56,3	53,3	51,9
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	81,9	83,0	80,3	84,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy LSD	47,2	53,6	54,3	49,4
	Biorą LSD regularnie	72,0	83,1	80,2	81,1
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	47,6	52,6	54,3	50,1
	Biorą amfetaminę regularnie	76,6	84,9	84,2	87,0
	Próbują 1 raz lub 2 razy kokainy	52,2	59,2	58,2	51,8
	Biorą kokainę regularnie	78,0	87,0	85,6	86,9
	Próbują 1 raz lub 2 razy crack	X	X	55,1	51,3
	Biorą crack regularnie	X	X	80,7	84,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	45,1	53,3	54,2	49,5
	Biorą ecstasy regularnie	69,1	82,6	80,9	83,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy GHB	X	X	54,2	50,8
	Biorą GHB regularnie	X	X	77,4	82,7
Próbują 1 raz lub 2 razy narkotyki w zastrzykach	X	X	71,5	69,1	
Biorą narkotyki w zastrzykach regularnie	X	X	87,8	89,2	
Próbują 1 raz lub 2 razy środków wziewnych	44,1	X	54,9	49,4	
Biorą środki wziewne regularnie	73,8	83,0	81,6	81,6	

Poziom klasy		1995	1999	2003	2005
Drugie klasy szkół pogimnazjalnych	Pałą papierosy od czasu do czasu	14,2	9,9	12,6	10,5
	Wypalają co najmniej paczkę papierosów dziennie	83,4	78,6	76,7	77,1
	Wypijają 1 lub 2 drinki prawie codziennie	41,8	36,6	35,9	34,3
	Wypijają 4 lub 5 drinków prawie codziennie	74,1	72,1	68,4	67,6
	Wypijają 5 drinków lub więcej w czasie weekendu	39,8	43,3	40,8	38,1
	Próbują 1 raz lub 2 razy marihuany lub haszyszu	50,5	45,9	38,0	34,7
	Pałą marihuanę lub haszysz od czasu do czasu	51,8	52,4	45,5	43,6
	Pałą marihuanę lub haszysz regularnie	82,5	84,2	78,6	78,7
	Próbują 1 raz lub 2 razy LSD	48,2	53,2	52,8	48,6
	Biorą LSD regularnie	75,3	86,8	84,5	81,2
	Próbują 1 raz lub 2 razy amfetaminę	48,6	49,5	50,0	47,9
	Biorą amfetaminę regularnie	78,6	88,3	87,0	86,1
	Próbują 1 raz lub 2 razy kokainy	52,6	61,0	60,1	52,9
	Biorą kokainę regularnie	80,9	90,5	88,0	86,3
	Próbują 1 raz lub 2 razy crack	X	X	57,4	52,0
	Biorą crack regularnie	X	X	82,2	83,5
	Próbują 1 raz lub 2 razy ecstasy	46,3	52,6	53,2	48,1
	Biorą ecstasy regularnie	70,9	85,4	83,4	82,6
	Próbują 1 raz lub 2 razy GHB	X	X	54,7	51,2
	Biorą GHB regularnie	X	X	76,6	80,4
Próbują 1 raz lub 2 razy narkotyki w zastrzykach	X	X	75,9	71,6	
Biorą narkotyki w zastrzykach regularnie	X	X	89,7	89,1	
Próbują 1 raz lub 2 razy środków wziewnych	46,7	56,9	58,4	52,9	
Biorą środki wziewne regularnie	78,4	87,7	83,9	82,7	

Generalnie zarówno wśród gimnazjalistów, jak uczniów szkół ponadgimnazjalnych w 2005 r. spadły nieco odsetki uznających pojedyncze próby z poszczególnymi substancjami za bardzo ryzykowne. Największy spadek obserwujemy przy ocenie prób z kokainą dokonanej przez uczniów ze starszej grupy. Odsetki wiążących duże ryzyko z regularnym używaniem substancji nie uległy zmniejszeniu.

PODSUMOWANIE

Na przełomie października i listopada 2005 r. zrealizowano audytoryjne badania ankietowe na próbie reprezentatywnej uczniów klas trzecich szkół gimnazjalnych oraz klas drugich szkół ponadgimnazjalnych. Badania przeprowadzono według metodologii międzynarodowego projektu podjętego z inicjatywy Co-operation Group to Combat Drug Abuse and Illicit Trafficking in Drugs (Pompidou Group) działającej przy Radzie Europy i koordynowanego przez CAN ze Sztokholmu. Celem badania był przede wszystkim pomiar natężenia zjawiska używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, tak aby uchwycić wartości wyjściowe wskaźników realizacji zadań i osiągnięcia celów Krajowego Programu Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2006-2010. Chociaż przedmiotem badania była przede wszystkim kwestia narkotyków, to badaniem objęto także używanie substancji legalnych takich jak tytoń, alkohol oraz leki uspokajające i nasenne.

Tytoń paliło chociaż raz w życiu 53,7% gimnazjalistów i 69,3% uczniów ze starszej grupy. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem paliło 21,6% uczniów z grupy młodszej i 37,0% ze starszej.

Napoje alkoholowe w czasie ostatnich 12 miesięcy przed badaniem piło 74,2% uczniów z młodszej grupy i 87,8% uczniów starszej grupy. Picie napojów alkoholowych jest na tyle powszechne, że w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem piło 45,1% piętnasto-szesnastolatków i 69,0% siedemnasto-osiemnastolatków. Wysoki odsetek badanych przyznaje się do przekraczania

progu nietrzeźwości. W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem chociaż raz upiło się 15,4% uczniów z młodszej kohorty i 28,8% ze starszej kohorty. W czasie całego życia ani razu nie upiło się 51,5% uczniów młodszych i 28,8% uczniów starszych.

Zarówno palenie tytoniu jak picie napojów alkoholowych jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Wyniki badania wskazują na znacznie wyższy poziom rozpowszechnienia używania substancji legalnych, niż nielegalnych.

Zwraca uwagę wysoki odsetek uczniów, którzy kiedykolwiek używali leków uspokajających lub nasennych bez przepisu lekarza (15,1% z młodszej kohorty i 19,0% ze starszej kohorty) Sięganie po te leki jest bardziej rozpowszechnione wśród dziewcząt niż wśród chłopców.

Wśród substancji nielegalnych relatywnie najwyższym rozpowszechnieniem cechują się konopie indyjskie. Chociaż raz w ciągu całego życia używało ich 14,2% młodszych uczniów i 31,5% starszych uczniów. Na drugim miejscu wśród substancji nielegalnych znajduje się amfetamina (3,6% uczniów młodszych i 12,4% uczniów starszych).

Aktualne, okazjonalne używania substancji nielegalnych, czego wskaźnikiem jest używanie w czasie ostatnich 12 miesięcy, także stawia przetwory konopi na pierwszym miejscu pod względem rozpowszechnienia. W klasach trzecich gimnazjów używa tego środka ponad 10,0% uczniów, w klasach drugich szkół ponadgimnazjalnych – 22,6%. Kolejne miejsca zajmują amfetamina i ecstasy.

W czasie ostatnich 30 dni przed badaniem 4,3% uczniów klas trzecich gimnazjów i 10,5% uczniów klas drugich szkół ponadgimnazjalnych używało marihuany lub haszyszu.

Zarówno eksperymentowanie z substancjami nielegalnymi, jak ich okazjonalne używanie jest bardziej rozpowszechnione wśród chłopców niż wśród dziewcząt.

Uwagę zwraca wysoki poziom dostępności napojów alkoholowych przejawiający się w ocenach respondentów. Na tym tle dostępność substancji nielegalnych jest oceniana znacznie niżej.

Większość młodzieży jest dobrze zorientowana w zakresie ryzyka szkód zdrowotnych i społecznych związanych z używaniem substancji psychoaktywnych. O stopniu ryzyka, według ocen respondentów, zdaje się decydować bardziej nasilenie i sposób używania, niż rodzaj substancji.

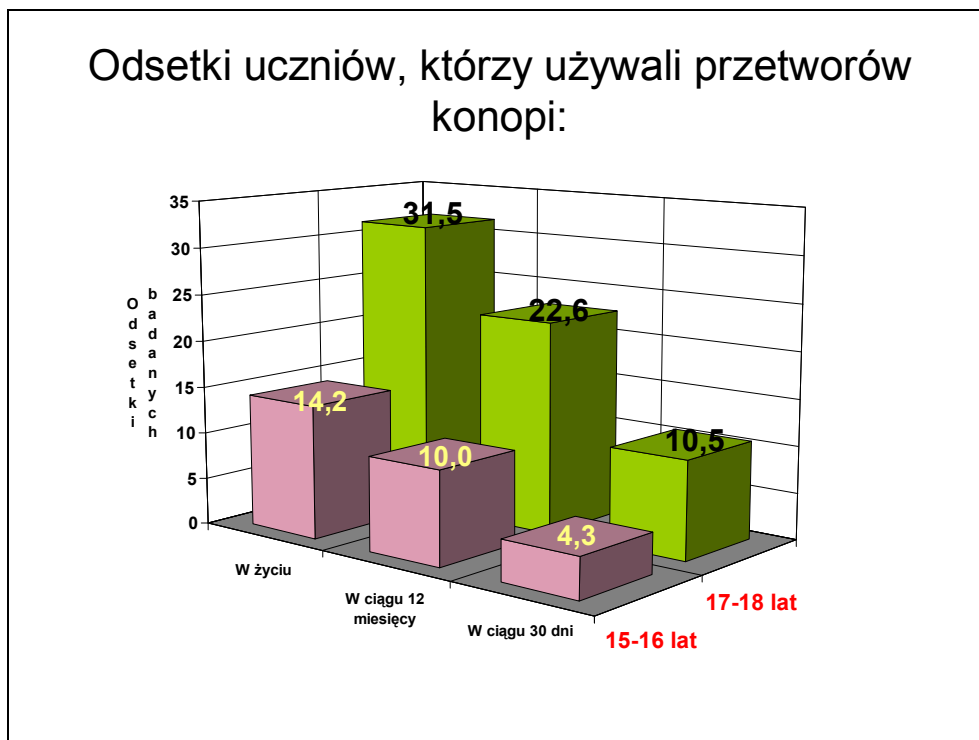
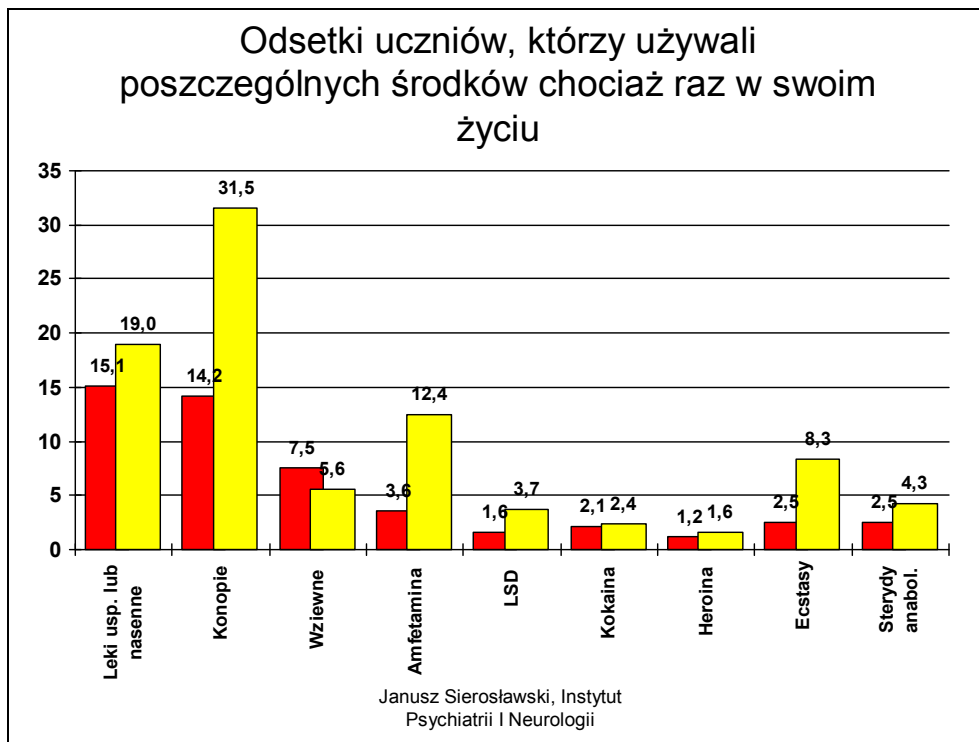
Poziom akceptacji dla używania poszczególnych substancji jest znacznie zróżnicowany. Sporadyczne picie jest powszechnie akceptowane natomiast używanie substancji nielegalnych spotyka się generalnie z większym potępieniem niż picie alkoholu czy palenie tytoniu. Należy odnotować, że marihuana i haszysz są przez młodzież traktowane bardziej liberalnie niż inne substancje nielegalne.

Zarówno uczniowie trzecich klas gimnazjów, jak drugich klas szkół ponadgimnazjalnych w około 70% uczestniczyli w poprzednim roku szkolnym w zajęciach profilaktycznych w szkole. Większość z uczestniczących dostrzega wpływ zajęć profilaktycznych, przynajmniej na sferę swoich przekonań w kwestii używania narkotyków. Analiza używania substancji w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem w podziale na uczniów, którzy uczestniczyli w zajęciach profilaktycznych oraz nieuczestniczących wykazała mniejszy odsetek pijących napoje alkoholowe w tej pierwszej grupie, ale tylko w przypadku gimnazjalistów. Analogiczna analiza przeprowadzona w 2003 r. nie wykazała żadnych istotnych różnic.

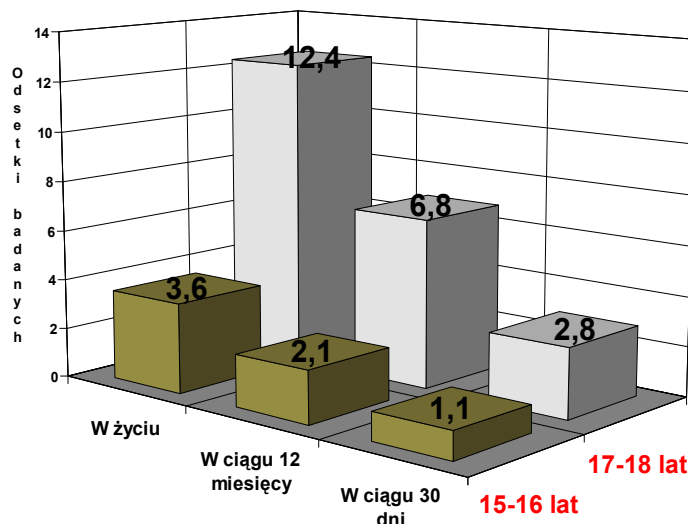
Porównanie wyników badania z 2005 r. z wynikami badań wcześniejszych, tj. z 2003 r., 1999 r. i 1995 r. napotyka bariery porównywalności będące wynikiem innego terminu realizacji badania. Pamiętając o tym zastrzeżeniu wskazać trzeba na załamanie się trendu wzrostowego używania substancji psychoaktywnych przez młodzież. Spadek wskaźników dotyczy zarówno substancji większości substancji legalnych (alkohol, tytoń), jak i nielegalnych. Spadek ten jest większy w przypadku gimnazjalistów niż uczniów szkół ponadgimnazjalnych, szczególnie gdy w grę wchodzi substancje nielegalne. Kontynuację trendu wzrostowego rozpowszechnienia używania obserwujemy jedynie w przypadku ekstazy i to tylko u uczniów ze starszej grupy.

Wedle ocen respondentów w 2005 r. w stosunku do 2003 r. zmniejszeniu uległa także dostępność napojów alkoholowych oraz większości substancji nielegalnych. Wzrost dostępności obserwujemy jedynie w przypadku leków uspokajających i nasennych.

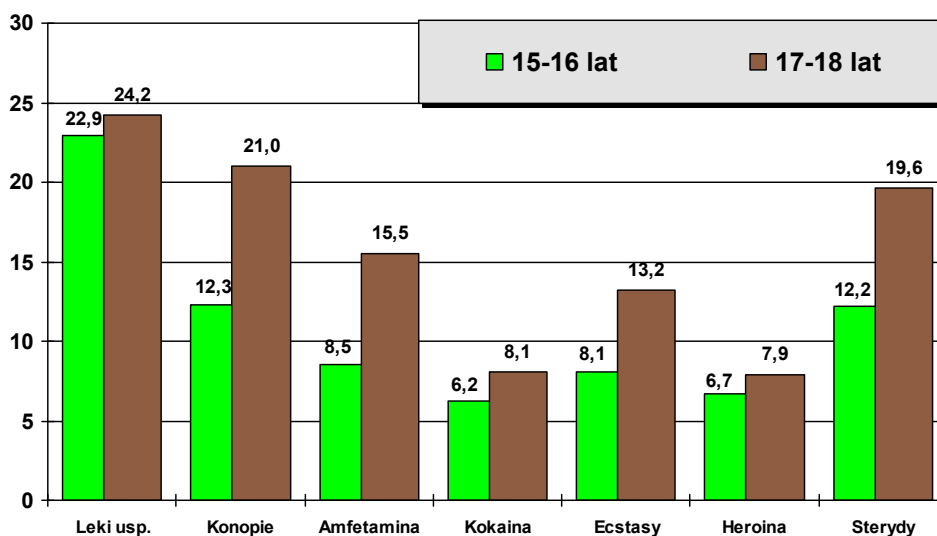
Wykresy

Odsetki uczniów, którzy używali amfetaminy:

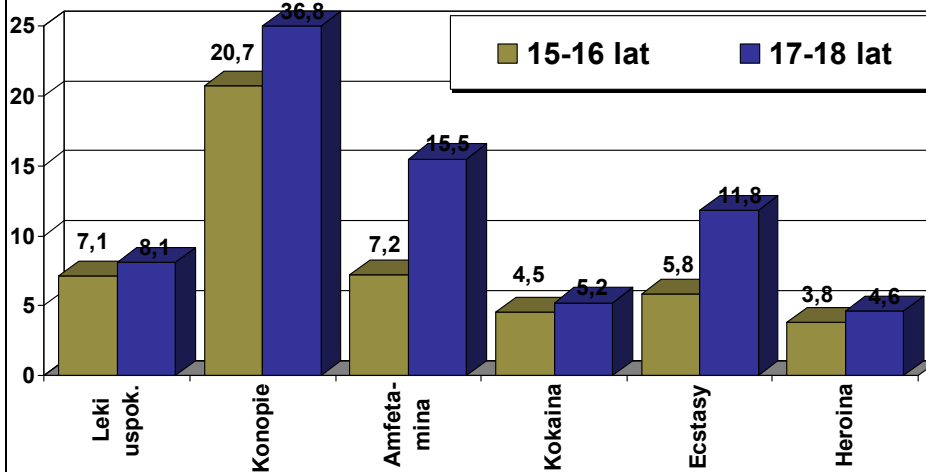

Odsetki uczniów, którzy uznali poszczególne substancje za bardzo łatwe do zdobycia

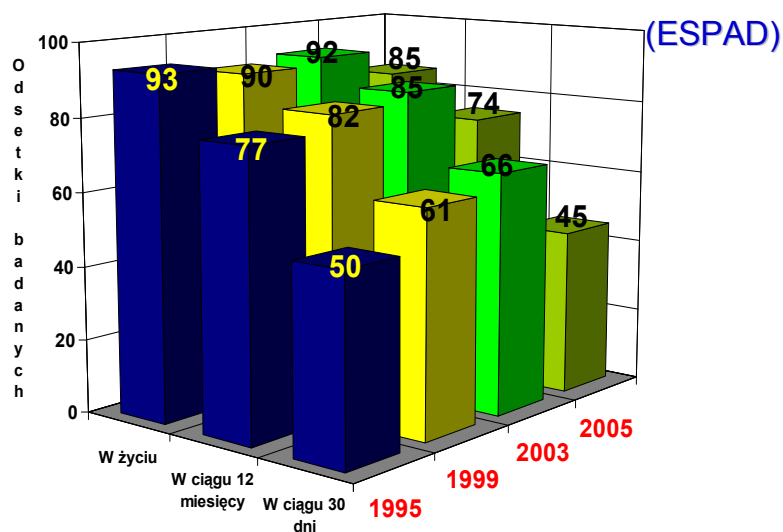

Janusz Sierosławski, Instytut
Psychiatrii i Neurologii

Odsetki uczniów w, którzy otrzymali propozycje substancji w czasie 12 miesięcy

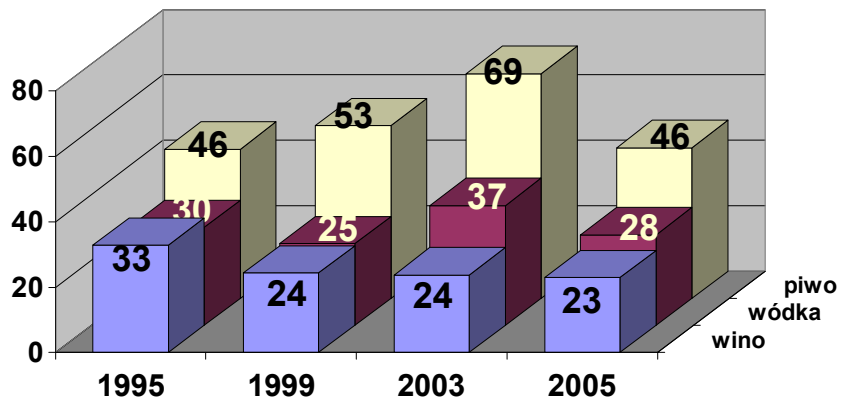

Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy pili napoje alkoholowe:

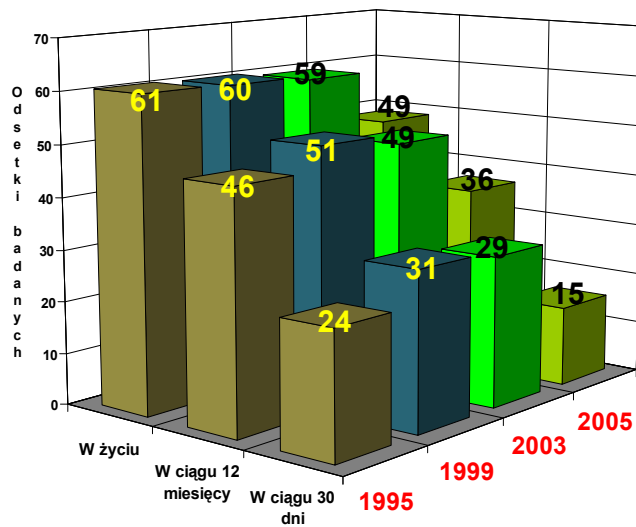
Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat,
którzy w czasie 30 dni pili:

ESPAD

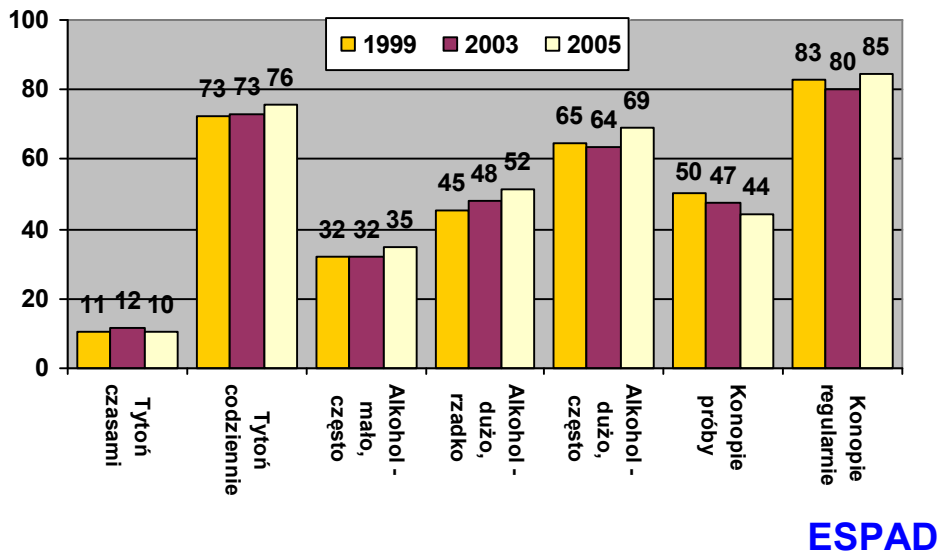

Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat,
którzy upili się:

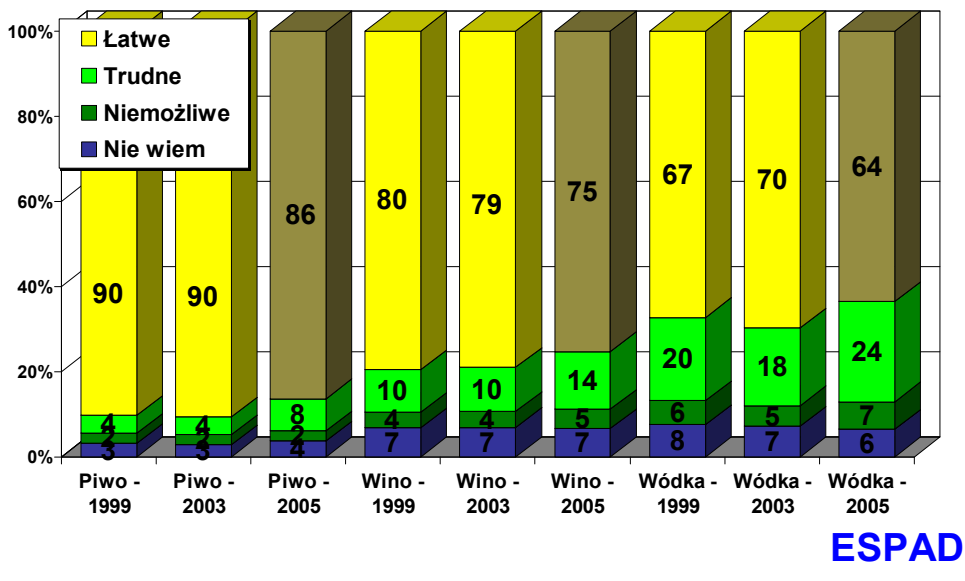
ESPAD

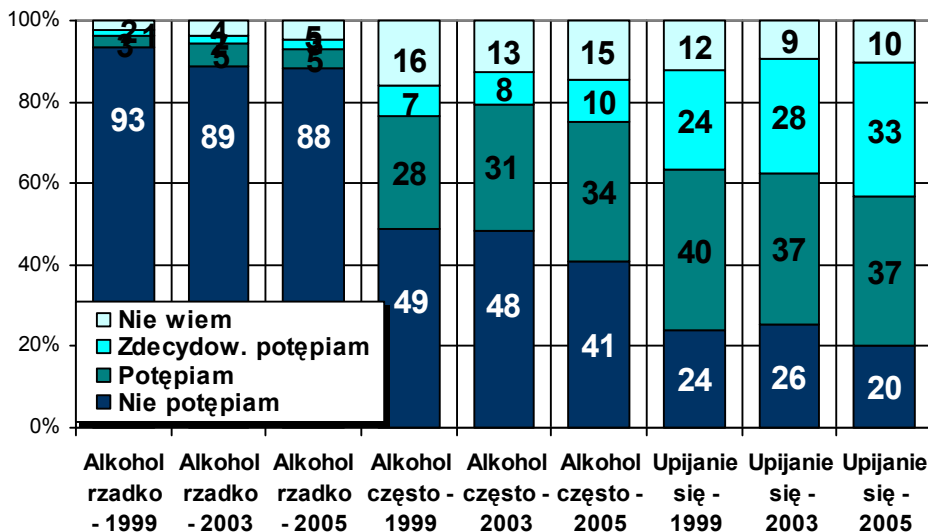
Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy oceniają jako bardzo ryzykowne:

Ocena dostępności substancji - odsetki uczniów w wieku 15-16 lat

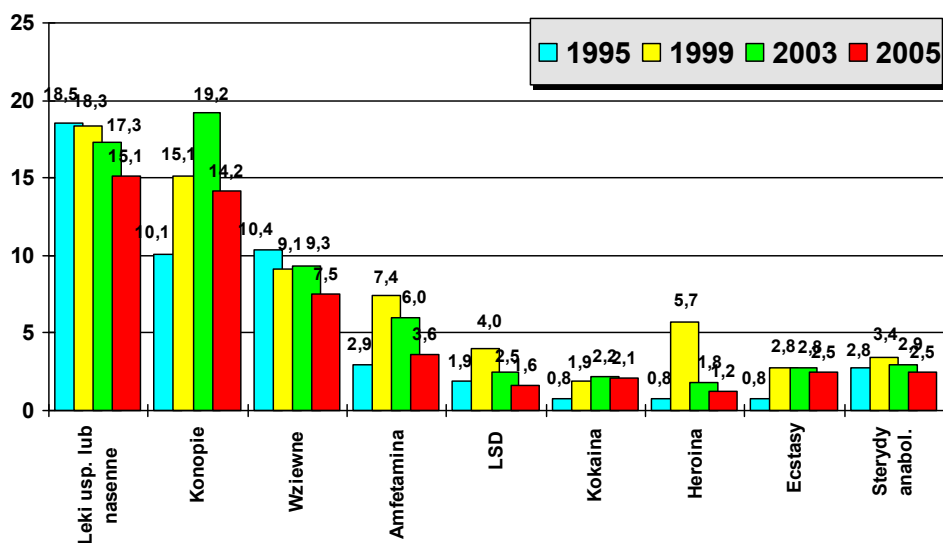

Potępienie używania substancji psychoaktywnych przez młodzież - odsetki uczniów w wieku 15-16 lat

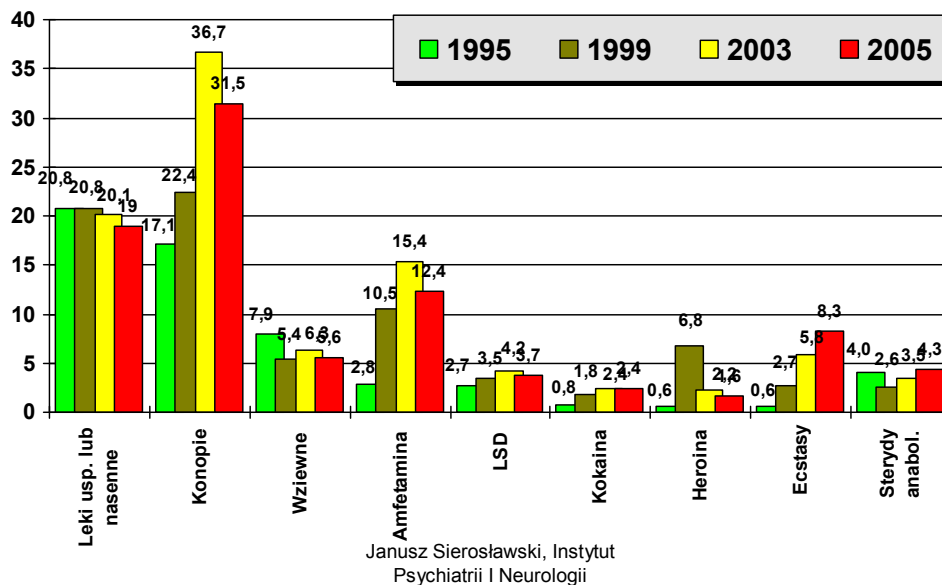
ESPAD

Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy używali poszczególnych środków chociaż raz w swoim życiu

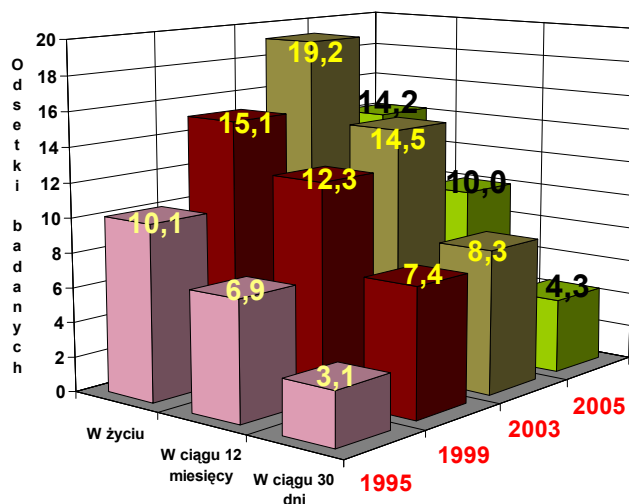

Janusz Sierosławski, Instytut Psychiatrii i Neurologii

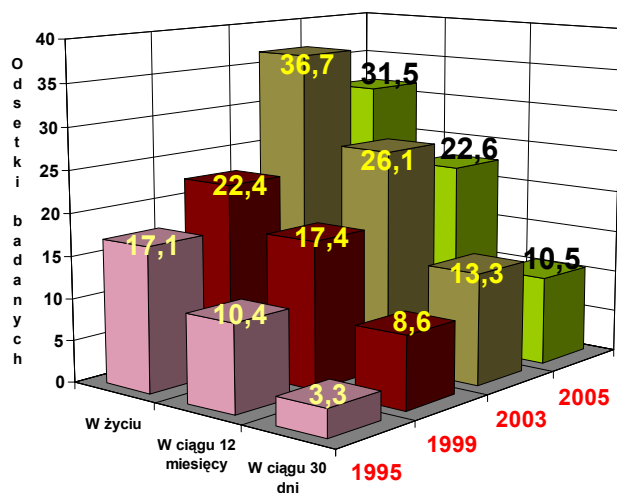
Odsetki uczniów w wieku 17-18 lat, którzy używali poszczególnych środków chociaż raz w swoim życiu

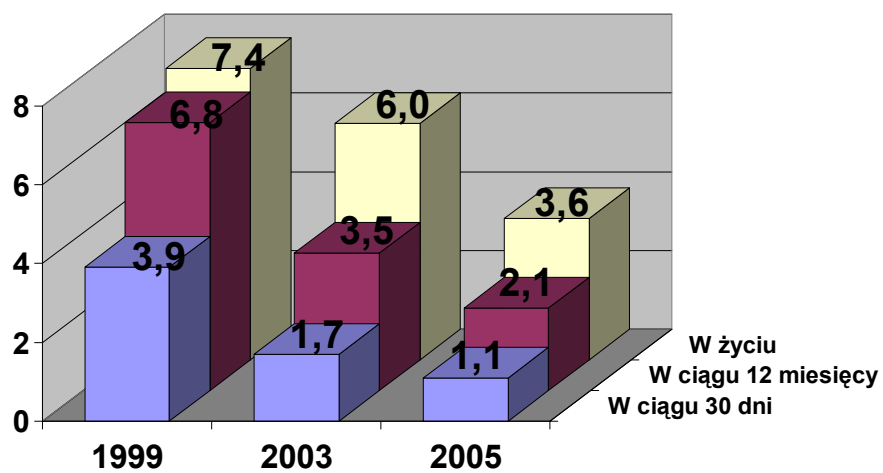
Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy używali przetworów konopi:

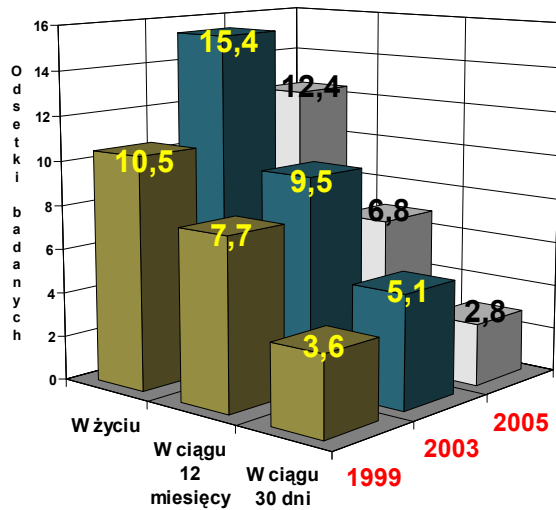
Odsetki uczniów w wieku 17-18 lat, którzy używali przetworów konopi:

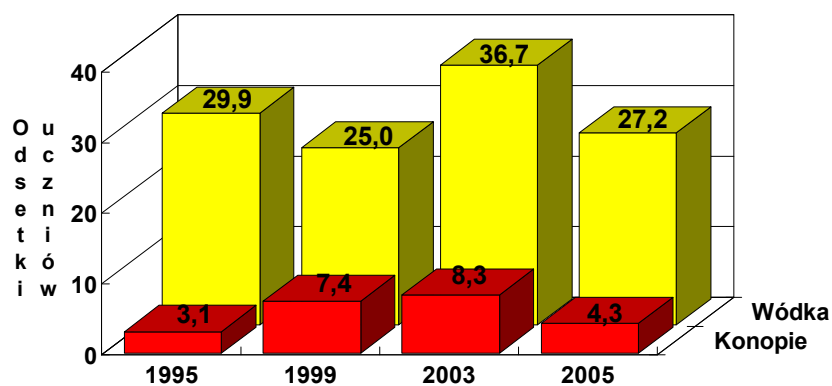
Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy używali amfetaminy:

Odsetki uczniów w wieku 17-18 lat, którzy używali amfetaminy:

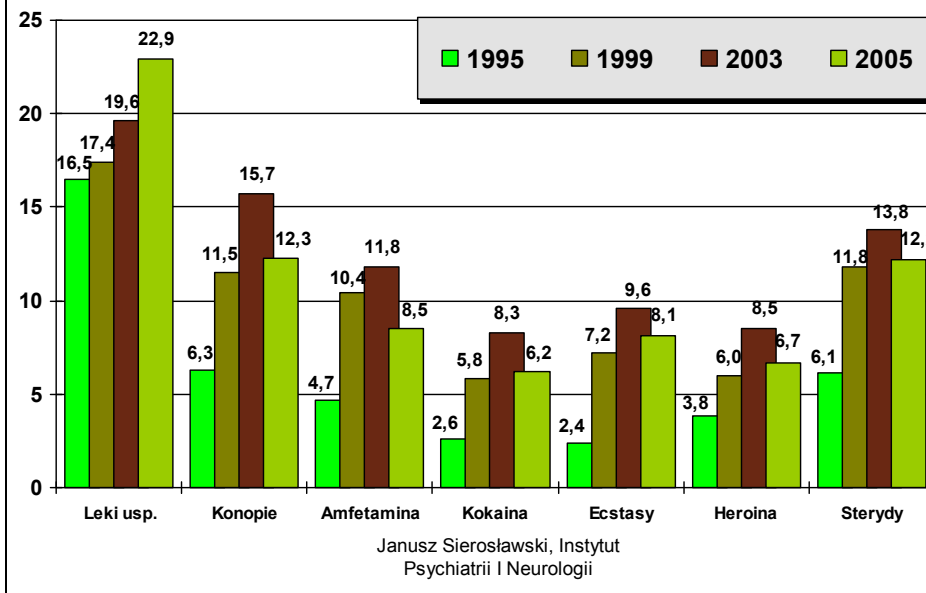

Rozpowszechnienie picia wódki i palenia konopi wśród uczniów w wieku 15-16 lat w czasie ostatnich 30 dni przed badaniem

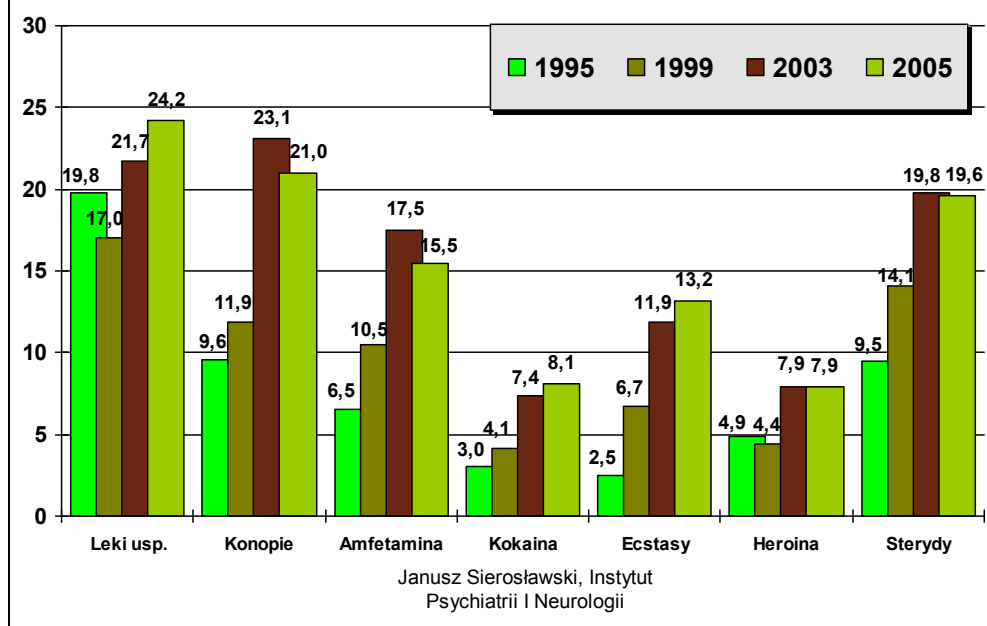

Janusz Sierosławski, Instytut
Psychiatrii i Neurologii

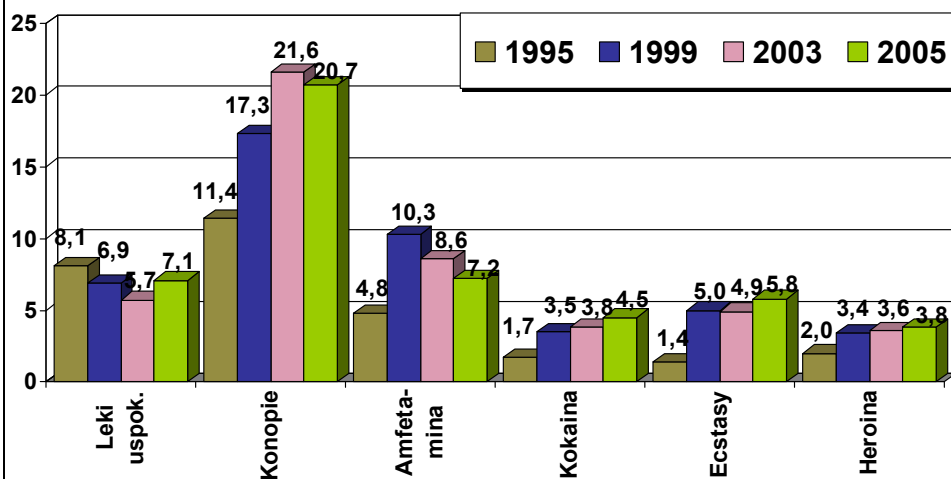
Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy uznali poszczególne substancje za bardzo łatwe do zdobycia

Odsetki uczniów w wieku 17-18 lat, którzy uznali poszczególne substancje za bardzo łatwe do zdobycia

Odsetki uczniów w wieku 15-16 lat, którzy otrzymali propozycje substancji w czasie 12 miesięcy

Odsetki uczniów w wieku 17-18 lat, którzy otrzymali propozycje substancji w czasie 12 miesięcy

